KUSURSUZ AŞK YOKTUR

FRANCIS WOLFF

çeviren KAĞAN KAHVECİ

PİNHAN

KUSURSUZ AŞK YOKTUR

Francis Wolff: 1950 doğumlu Fransız bir filozoftur. École Normale Supérieure'de doktorasını tamamladıktan sonra Fransa'nın ve Brezilya'nın çeşitli üniversitelerinde akademik kariyerine devam etti. Antik Yunan Felsefesi üzerine uzmanlık gerektiren, çok nitelikli eserlerin yanında çağdaş felsefeye özgün katkılarda bulunan kitaplar yazdı. Filozof özellikle son yıllarda, nörobilim ve insanlığın durumu üzerine, ütopyalar üzerine, müzik üzerine ve aşk üzerine genel okuyucunun faydalanabileceği eserler vermeye başladı. Bunlardan biri olan Kusursuz Aşk Yoktur kitabı 2016 yılında Bristol Lumières Ödülü'ne ve 2018 yılında Liselilerin Felsefe Kitabı Ödülü'ne layık görüldü.

Kağan Kahveci: Galatasaray Üniversitesi'nde lisans ve yüksek lisans, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde doktora olmak üzere felsefe eğitimi aldı. Fransızca ve İngilizce dillerinden birçok felsefe ve edebiyat çevirisi yaptı; edebiyat ve felsefe dergilerinde öykü ve makaleler yayımladı.

PİNHAN YAYINCILIK
Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215
Topkapı/Zeytinburnu İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 40676

Kusursuz Aşk Yoktur
Francis Wolff

Kaynak Metin:
il n'y a pas d'amour parfait / Francis Wolff

© Pinhan Yayıncılık, 2022
Türkçe çeviri © Kağan Kahveci

Birinci Basım: Eylül 2022

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever
Kapak Tasarımı: Mahmut Sever
Dizgi: Özlem Sümbül

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 44865

Pinhan Yayıncılık | 327
ISBN: 978-625-8393-20-0

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturur.

KUSURSUZ AŞK YOKTUR

FRANCIS WOLFF

çeviren KAĞAN KAHVECİ

İçindekiler

Tanımlanamaz mı? | 9

Tanımlamak?... | 11
Aşk mı yoksa aşklar mı?... | 14
Cins ve fark... | 20
Zorunlu ve yeterli koşullar... | 22
Prototip... | 24
İdeal bir yönteme doğru... | 27

Bileşenler | 31

Bileşenlerin araştırılması... | 33
Aşkı tanımlamak için kurallar... | 40
Haritanın hudut çizgileri... | 44

Heterojenlik | 51

Aşk ve dostluk arasındaki fark üzerine... | 53
Etik sonuçlar... | 58
Bileşenler arasındaki ontolojik fark üzerine... | 61
Zor kaynaşmalar... | 64

Aşk yeniden filozofların bir konusu haline geldi.[1] Ne güzel. Şurası açık, edebiyatçılar kadar iyi yapamayacaklar asla; bu konunun baş muhafızları hep onlar kalacak. En yürek parçalayıcı şarkılara, en iyi romanlara ve en kötülerine, gülmeden edemediğiniz komedilere ve sarsıcı trajedilere ilham verdi aşk. Sosyologlar da sözlerini söylediler; yanılsamalara işaret ettiler genelde, işleri bu: "Aşkın şöyle olduğunu düşünüyordunuz (büyük duygular, ebediyet), oysa daha çok şöyledir (tencereler ve toplumsal sınıflar)". Ciddi psikanalistler, veya ciddiyetten uzak kalem efendileri; yani aşk konusunun tartışmasız uzmanları haline gelmiş psikologlardan sonra filozofların söz alma vakti artık gelmişti. Çünkü konu üzerine filozofların kimi değerlendirmeler eklemesi hala mümkün. Giriş niteliğinde şeyler sadece. Aşka değil (bunun hakkında hiçbir uzmanlıkları yoktur), fakat aşk kavramına ekleyebilecekleri şeyler (onların alanı kavramlardır). Ve üzerinde çokça durulmuş şu soruları başkalarına, veya daha sonraya bırakalım: Aşk mutluluk mudur, mutsuzluk mu; onu övmeli mi, yermeli mi; yara mıdır, merhem mi; onsuz yaşanabilir mi, ve onunla nasıl yaşamalı; sevmek dedikleri, veya artık sevmiyor olmak, nasıl bir şey;

---

[1] İşte yakın zamandan birkaç kanıt: Jean-Luc Marion, *Le Phénomène érotique. Six méditations*, Grasset, 2003; Alain Badiou (avec Nicolas Truong), *Éloge de l'amour*, Flammarion, 2009 [Tellekt, *Aşka Övgü*, çev. Orçun Türkay]; Luc Ferry, *La Révolution de l'amour. Pour une spiritualité laïque*, Plon, 2010, [Akıl Çelen Kitaplar, *Sevgi Devrimi*, çev. Emre Akçaoğlu] ve *De l'amour. Une philosophie pour le XXI. siècle*, Odile Jacob, 2012; André Compte-Sponville, *Le Sexe ni la mort. Trois essais sur l'amour et la sexualité*, Albin Mchel, 2012 [İletişim, *Cinsellik, Aşk ve Ölüm*, çev. Z. Canan Özatalay]; Ruwen Ogien, *Philosopher ou faire l'amour*, Grasset, 2014.

vd. Tüm bunlar çok önemli elbette. Ama sakin kalmamız, ve başlangıçtan başlamamız gerek. Şunu soralım kendimize: "Aşk nedir?" (Cole Porter şarkılarını söyleyen Ella Fitzgerald gibi soralım ya da: "Nedir şu aşk dedikleri?"). Soruyu başlangıçta sorma alışkanlığımız pek yoktur. İsteriz, yaşarız, överiz, nadiren tanımlarız. Gelgelelim tanımlama faaliyeti, sevimsiz görünse de, gayet aydınlatıcı olabilir: *Neden* sorusunun cevabına götüren en iyi yol genellikle *nedir* sorusunu sormaktır. Tüm iyi tanımlamalar, hep gizemli kalmış konuları açıklayabilmemizi sağlar.

Bir aşk hikayesi nedir sorusunun cevabını bilmeden, aşkın rengârenk birçok hikayeye konu olmasının nedenini anlayabilir miyiz? Edith Piaf bir şarkısında şöyle söylüyordu (Théo Sarapo ile birlikte): "Fakat aşk nedir?"; çok daha önceki bir şarkısıysa şöyle bitiyordu: "Aşkım, birbirimizi sevdiğimize inanıyor musun?" Felsefenin gözünden bakarsak, öncelik sırasının tam tersi olması gerekirdi!

Çünkü felsefe, aşkın aksine, soğukkanlılıkla başlar. Ve sonuna kadar böyle devam eder.

TANIMLANAMAZ MI?

"Aşk nedir?" sorusu o halde ilktir, ve çözülmesi gereken başka bir soruyu beraberinde getirir: "Aşk tanımlanabilir mi?" Aslına bakılırsa, tüm tanımlama girişimleri bazı itirazlarla karşılaşır.

Tanımlamak?

Bu itirazlardan ilkini herkes bilir ve yeri geldikçe kullanır. Çağımız tanımları sevmez. Tüm "nedir?" soruları ona şüpheli gelir. Bugün hala Kadın'ı tanımlayabilir miyiz? Ve Fransız, Siyah, Yahudi peki, tanımlanabilir mi? Sanatın ne olduğunu söylemeyi kim aklının ucundan geçirebilir? –işin ehillerini güldüren sorular. Hatta "tutucu" bile görünür bu girişimler. "Modernite"nin bize öğrettiği şey, hiçbir gerçekliğin değişmez ve evrensel olmadığıdır. Haliyle duygular da sabit değildir. Öyleyse aşkın özü diye bir şey yoktur; antropolojik olarak ve tarihsel olarak değişkendir: On ikinci yüzyıldaki halk ozanlarının[2] erotizminden yirminci yüzyılın başındaki aşk evliliklerinin zaferine; on yedinci yüzyıldaki tutkulu aşktan on dokuzuncu yüzyıldaki romantik aşka hep değişmektedir. Duygular tarihseldir. Ve dolayısıyla tarihe bağlı olarak değişkendirler. *Tinder* bağımlıları yüz yıl öncesinin kibar âşıklarını hala anlayabilir mi? Antik Yunan'da oğlan çocuklarına yapılan kurların, "pedofili" bugün bir suçken hala anlamı olabilir mi? Göreceliği arkasına alan aynı itiraz antropolojik terimlerle de formüle edilebilir: Trobriand Adası sakinlerinin cinsel yaşamını inceleyen Malinowski'nin çalışmalarını okursak, *Genç Wertherin Acıları*'nı daha iyi anlar mıyız?

Bu itiraza şu şekilde cevap verilebilir: Ergenlikten ölüme kadar cinselliği kuşatan âdetler, ayinler, tabular ve

---

[2] René Nelli, *L'Erotique des troubadours*, Privat, 1963.

yasaklar; baştan çıkarmaya, kur yapmaya, flört etmeye, ince iltifatlara ilişkin alışkanlıklar; arzu edilen, izin verilen veya yasaklanan birliktelikleri belirleyen gelenekler ve uzlaşımlar –bunların tümü, elbette toplumlara göre değişkendir. Bu farklılıklar kuşkusuz insanların deneyimlerine ve birbirleri için yapabileceklerine de tesir eder. Dolayısıyla "aşk" adını verdikleri şeye, veya "aşk" dediğimiz şeye de tesir eder. Ama, büyük medeniyetlerin aşk üzerine ürettiği edebiyatlardan yola çıkarsak, tüm bu aşklarda ortak bir çekirdek olmadığını gösteren hiçbir şey yoktur. Yunanistan'da, Sappho; Roma'da, Catullus'un Lesbia veya Flavius'a ithaf ettiği içli beyitlerden Ovidius'un *Aşk Sanatı*'na; Hindistan'da, *La Centurie*'deki yüz bir küçük parça, Kral Amaru'nun yedinci yüzyıldaki erotik antolojisi, veya Rabindranath Tagore'nin *Aşk Bahçıvanı* ("kalbim, bir çöl kuşu, senin gözlerinde buldu gökyüzünü/sabahın beşiği onlar, yıldızların krallığı"); İslam öncesi dönemde sevgilinin yokluğunun şarkısını söyleyen *Nasîb*'den Emeviler dönemi *Gazel*ine kadar Arap geleneğinin aşk şiirleri; Japon veya Çin edebiyatının başyapıtları, Yuan Zhen'in *Yingying Biyografisi* veya Wang Shifu'nun *Batı Köşkü Tarihi*, vd. Tüm bunlar, aşkın bozulmaz bir özünün olmasa da, neredeyse sabit şekilde derinden gelen bir müziğinin en azından olduğunu, bir temasının ve birçok varyasyonunun bulunduğunu söylüyor.

İkinci itiraz filozoflardan gelir. "Nominalist/Adcı" argümandır bu: Tüm tanımlamalar geneldir, oysa bütün aşklar özeldir. "Her birimiz, diye yazar Bergson, kendi tarzında sever ve nefret eder; ve bu sevgi, bu nefret bir bütün olarak kişiliğimizi yansıtır. Ne var ki, dil bu halleri tüm insanlar için aynı kelimelerle betimler; tam da bu nedenle, aşkın, nefretin sadece nesnel ve gayrişahsi yönünü

saptayabilir"[3] Peki. Tüm kavramlar için bu doğrudur. Duygulara uygulanan bir kavram için belki daha da doğru. Fakat, bir kavramı gayrişahsi ve nesnel (hipotez icabı nesnel) kullanımlarıyla analiz etmek yine de aydınlatıcı olabilir. Hiç değilse felsefenin ilk görevlerinden biridir bu. İyi düşünmek, açık ve seçik kavramlarla düşünmektir. Her şeyden önce temiz düşünmektir! Önce hijyen! Diyetetik ve etik ardından gelecektir.

[3] Henri Bergson, *Essai sur les données immédiates de la conscience*, PUF, coll. "Quadridge", s. 123 [Dergah, *Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri*, çev. Mustafa Şekip Tunç]

Aşk mı yoksa aşklar mı?

Aslına bakılırsa, aşk/sevgi[4] türlü türlü anlamlarda söylenir. İnsani sevgiden veya ilahi sevgiden bahsederiz (Tanrı'ya olan sevgi, Tanrı'nın sevgisi). Âşıkların sevgisinden olduğu gibi anne veya baba sevgisinden de bahsederiz. Dahası, müzik sevgisinden veya pastırma sevgisinden bahsederiz. Filozoflara ve bazı sosyologlara gelince, Grekçe üç mefhuma karşılık gelen üç tip sevgi ayırt ederler bazen[5]: *philia* (genelde "dostluk" diye çevrilir, ama anlamı daha geniştir); *eros* (kısaca "aşk" diye çevrilir, veya "cinsel arzu" olarak); ve *agape* ("yakın/komşu sevgisi" diye, veya "iyilikseverlik" olarak çevrilir). Bu farklı anlamlar nedeniyle bir problemler düğümü ortaya çıkar.

Tüm bu aşk/sevgi tiplerinin ortak bir kategoriye ait olup olmadıklarını sorabiliriz kendimize. Buna göre, sevgi, genel olarak alındığında, bizi bir başkasına doğru taşıyan çıkarsız bir atılımdır, deriz mesela; ve bu atılım, duruma göre, bir çocuğa karşı (babanın veya annenin sevgisi), bir sevgiliye karşı (kısaca aşk), veya bambaşka

---

[4] Fransızca'da aşk ve sevgi tek bir kelimeyle karşılanır: "amour". Bunu hatırlatmak için çeviride bir "/" ile bu iki kelimeyi birleştiriyoruz bazen, ve genellikle, farklı bağlamlara göre, birini veya ötekini kullanıyoruz –ç.n.

[5] André Compte-Sponville çeşitli denemelerinde bu ayrımları ele alır; örneğin, *Petit traité des grandes vertus*, PUF, 1998 [İletişim, André Compte-Sponville, *Büyük Erdemler Risalesi*, çev. Işık Ergüden]; veya, yakın zamana ait, *Le Sexe ni la mort*, op. cit [İletişim, *Cinsellik, Aşk ve Ölüm*, çev. Z. Canan Özatalay]. Luc Boltanski de başvurur bu ayrımlara, *L'Amour et la Justice comme compétences. Trois essais de sociologie de l'action*, Gallimard, coll. "Folio essais", 2011.

birine karşı (komşuya/yakına sevgi) gerçekleşebilecektir. Bu durumda, önce cinsi sonra türlerini tanımlamak gerekirdi. Klasik sorular: Tüm bu sevmeler eğer birse, farkları sadece nesnelerinin farklılığından mı gelir? Ampirik olarak farklı dışa vurumları sadece gölge olaylar mıdır? Hangi biçimi en "hakiki" olanıdır? *Yüksekliği kıstas alırsak*, kimileri insan cinsini sevmenin, başkaları Tanrı'nın sevgisinin en yüksek olduğunu savunur; *temel olmayı kıstas alırsak*, örneğin genel olarak şeylere duyulan sevgiden bahsedilir; Bach müziğinin veya pastırmanın "fikrine eşlik eden sevinç" (Spinoza'nın tanımı[6]) olarak görürüz sevgiyi. Bu durumda, aşkı/sevgiyi tanımlamak için önce bu ilk biçimin, cinsin ne olduğunu belirlemek gerekirdi; bu ise felsefi olarak oldukça yüklü varsayımları devreye sokmayı gerektirir.

Ayrıca, bu sevgi biçimlerinden birinin, az veya çok bir zorunlulukla, başka sevgi biçimlerine götürüp götürmediğini, aralarında bağlantılar olup olmadığını da sorabiliriz kendimize: Platoncu bir versiyonu içinde, aşk/sevgi sevilen nesneyle birleşme arzusudur ve bizi, kademe kademe, güzel bir bedenin sevgisinden güzelin, saf sevginin bilgisine götürebilir; ve bu sırada çeşitli ara aşamalardan geçilir: güzel bedenlerin, güzel davranışların, sonra güzel bilgilerin sevgisi.[7] Platon'un tersine, Hıristiyan bir versiyonu içinde, Yaratıcı'ya duyulan sevgi tüm yaratılmışlara duyulan evrensel sevgide, hatta tek birine karşı duyulan daha düşük tensel bir sevgide gerçekleştirebilir kendini[8]:

---

[6] Spinoza'nın şaşırtıcı tanımına bakınız: "Sevgi, dış bir nedenin fikrine eşlik eden sevinçtir", *Ethique*, Troisième partie, scolie de la proposition 13. [Türkçe'de birden fazla Spinoza *Etika* çevirisi mevcuttur –ç.n.]

[7] Platon, *Symposion*, 211 b-c [Türkçe'ye birden fazla Platon Symposion çevirisi yapılmıştır –ç.n.

[8] Matta, 22, 36-41

"Üstat, Yasa'da, büyük emir nedir?"

İsa yanıtladı, "Tanrın Rabbi tüm kalbinle, tüm ruhunla ve tüm aklınla seveceksin.

İşte ilk ve en büyük emir budur.

İkincisi de buna benzer: Komşunu kendin gibi seveceksin.

Tüm Yasa ve peygamberlerin sözleri bu iki emire dayanır."

Çok tercih edilmeyen başka bir yol ise aşkın/sevginin farklı çeşitleri arasındaki bağlantıyı bu sefer metafizik değil natüralist/doğalcı terimlerle soruşturur. Evrimci bir teoriye dayanarak böyle bir taslak düşünülebilir. Buna göre, insan-hayvanların "sevgi" dediği şeyin evrimden kaynaklanan, az çok özerk iki doğal temeli bulunur. İlk olarak, ergin yetişkinler arasında çiftleşme içgüdüsü vardır –ve daha özel olarak, erkeğin kadına karşı arzusu, çünkü türün hayatta kalması için bu vazgeçilmezdir; oysa kadınınki, salgılarıyla yararlı olsa da, vazgeçilmez değildir. İkinci olarak, yavrulara bakım zorunluluğu vardır; ve daha özel olarak, annenin çocuklarına bakması gerekir, çünkü başlangıç koşullarında annelik, özellikle süt bebeği için yaşamsaldır. Bu *eylem* güçlerinin birine ve diğerine zorunlu olarak *sevecenlik* eşlik eder ve insanlarda bu, doğal ihtiyaçların temel öznel ifadesi haline gelir, öyle ki bu duygu bu ihtiyaçların sebebi gibi görülür veya onlar tarafından sebepleriymiş gibi gösterilir. Sevdikleri için çiftleştiklerine veya bakım verdiklerine inanırlar, oysa çiftleşmeye ve bakım vermeye doğal yatkınlıkları olduğu için severler. Bu durumda, aşk/sevgi sanki doğanın bir hilesi gibidir ve amaçlarını gerçekleştirmek için bizi bu şekilde kullanmaktadır. Bu bakış açısından, insanlardaki sevginin iki kutbu arasında doğal bir bağlantı bulunur; bir tarafta, tüm his, duygu, eylem ve sözcükleriyle birlikte ötekine karşı erotik gerilim; ve yine kendine

özgü tüm his, duygu, eylem ve sözcükleriyle birlikte muhtaç yavruya bakım verme. Bu tür bir yaklaşıma gelebilecek itirazları tahmin edebiliyoruz (özellikle, "doğa"nın kendisine uyulması gereken bir norm olduğunu düşünenler tarafından); ama yine de, uygulamada bir karşılığı var gibi. Fakat burada bile, dar anlamıyla sevgiyi/aşkı tanımlama girişimi, onu daha geniş bir cins altında konumlandırmaya dayanıyor.

Aşkın/sevginin farklı türleri arasındaki bağlantı öyleyse çeşitli problemler getiriyor beraberinde. Temel soruyu filozoflar genelde burada görürler, çünkü ortak noktaların ilginç, hatta aydınlatıcı olduğunu varsayarlar. Belki. Ama belki de bu sadece "aşk/sevgi" teriminin dillerimizdeki bir çokanlamlılığıdır ve gerçek bir birlik varsaymak için hiçbir sebep yoktur. Her halükarda, insanlar arası kardeşliği ("yakın/komşu sevgisi"), Tanrı'ya duyulan özlemi ("Tanrı'ya olan sevgi"), Yaratıcı'nın iyiliğini ("Tanrı'nın sevgisi"), bazı şeyler için duyulan tutkuyu ("müzik sevgisi") ve tensel çekimi ("aşığın aşkı") birleştiren tek bir öz olduğunu savunmak, veya hatta bu eğilimlerden birinin öncelikli olduğunu savunmak, aslında belli metafizik kabullere dayanır. Bunları incelemek bu küçük eserin amaçlarını aşıyor. Öte yandan, tek bir aşk/sevgi tipinin getirdiği tanımlama problemleri zaten yeterince kılçıklı. Sonuç olarak, biz, aşkı/sevgiyi sadece bu kelimenin "aşk macerası", "aşk ilanı", "aşk acısı", "aşk şarkısı", ifadelerindeki anlamlarıyla veya "aşık", "sevgili" dendiğindeki anlamlarıyla soruşturacağız. Ve bu tür bir aşk özerk bir kavram olarak irdelenecek. İşte bu sınırlar içindeki bir aşkı tanımlamaya çalışacağız. Çünkü bu kısıtlı anlamında bile, insanların yaşamında ve kültürlerini ifade biçimlerinde merkezi bir yer işgal eder (öyle değil mi?).

"Tanım" demek, aşkın varsayılmış veya fark edilmemiş filan özelliğini beyan eden herhangi bir cümle demek değildir. Tanımlamak, *o olan şeyi* ve onu o olmayan her şeyden *ayırt eden şeyi* formüle etmektir. Ağır bir görevdir, nankördür ve nadiren girişilir. Çünkü çoğu zaman muğlak ifadeleri tercih ederiz; sanki kavramın belirsizliği şeyi daha çekici kılmakta, sanki fikrin açıklığı gerçekliğin gizemini yavanlaştırmaktadır.

Dolayısıyla, aslında bir tanım olmayan güzel ifadeler boy gösterir. Haftalık gazetelerde (özellikle yazları) ve kişisel gelişim kitaplarında bol bol bulabilirsiniz bu tanımlardan. Edebiyatta da karşılaşabilirsiniz böyle hazinelerle. Musset, *A quoi rêvent les jeunes filles* [Genç kızlar ne düşler] kitabında Kont Irus'a şunları dedirtir: "Hayat bir uykudur, aşk da onun rüyası" (ve şunu ekler: "Eğer aşık olduysanız yaşamışsınız demektir"). Ve Shakespeare'in Romeo'su kuzeni Benvolio'ya içini açarken şunları söyler: "Aşk, iç çekişlerden yükselen bir dumandır" (*Love is a smoke raised with the fume of sighs*). En az bunlar kadar muğlak, fakat o kadar güzel olmayan başka tanımlama iddiaları aforizmalar şeklinde guruların ağzından da çıkar bazen; onlar iddialarını gerekçelendirme zahmetine girmezler; çünkü bu, konuştuklarının veya kişiliklerinin otoritesini değersizleştirirdi. Bu retoriğe kendini kaptırmış çok tanıdık kişiler de var. Mesela Lacan'ın böyle çok iyi bir aforizması var görünüyor; sıkça alıntılanır, fakat kitaplarındaki yerini tespit etmekte zorlanırız: "Aşık olmak, sende olmayan bir şeyi, onu senden istemeyen birine vermektir." Bu tür özlü sözler, sonsuza kadar yorumlanabilirler, ne doğru ne de yanlıştırlar; baştan çıkarırlar, çünkü yüce sözler gibi görünürler. Fakat *a priori* olduklarından, çürütülemez oldukları kadar kolayca çürütülebilirler de aslında; tek bir karşı örnek yeter bunun

için.[9] Bu arada, doğaçlama yaparak, gizem kokan sahte tanımlamalar icat etmek gerçekten kolaydır: "Aşık olmak, bir başkası aracılığıyla tekrar hayata gelmek için kendini öldürmektir." –bu, kuşkusuz, mest etmek için hala fazla açık bir aforizma. "Aşığın ruhu, kaşığıdır mutluluğun" –besbelli yanlış, ama güzel bir tonlamayla doğru gibi duyulur. En sağlamıysa hala şu: "Aşk, yasaları asla ama asla tanımayan Çingene'nin çocuğudur."

[9] Bakınız Ruwen Ogien, *Philosopher ou faire l'amour* [Felsefe yapmak ya da aşk yapmak], op. cit., s.69.

Cins ve fark

Tanım yapmanın en verimli yöntemlerinden biri, Aristoteles'ten bu yana ve klasik çağa varana dek tüm felsefe tarihinden geçerek, ilk önce tanımlanan şeyin hangi cinse ait olduğunu tespit etmek, sonra da o şeyi aynı cins altındaki diğer türlerden ayırt edenin ne olduğunu tespit etmektir: İnsan bir *hayvandır*, ama rasyonel bir hayvandır; daire *düzlemsel bir şekildir*, ama ona ait tüm noktalar tek bir noktadan eşit uzaklıktadır, vd.

Aşk ne cins bir şeydir o halde?

Bu bir *heyecan* mıdır; çünkü, aşıkken, belli bir tarzda heyecanlanmaz mıyız? Öyleyse aşk hangi heyecanın alanı içindedir? Arzu, belki, çünkü birine aşık olmak, onu arzulamaktır. Fakat aşk bir heyecandan veya uçucu bir arzudan daha kalıcı bir şey yaşamak değil midir? Mesela bir his olabilir mi? Eğer evetse, hangisi? *Kaygı*, örneğin, iyi bir aday olabilir, çünkü birine aşık olmak, onun için kaygılanmaktır. (Duygulanıma yakın diyebileceğimiz) başka bir aday, *sevinç* olabilir: Ötekine duyulan aşk, bu durumda, onu düşünürken veya yanındayken yaşadığımız sevinç olacaktır. Peki daha ziyade bir *tutku* türü değil midir; çünkü aşık olan özneyi genellikle nesnesi tarafından körleştirilmiş biri, eğilimlerinin kölesi, ve kararlarını kontrol etmekten aciz biri olarak betimlemez miyiz? Aşk, bu durumda, belli bir tutku olsa gerek. Ama çok benzer şekilde aşkın bir *eylem* biçimi olduğu, veya eylemlerimiz için bir güdü olduğu da söylenebilirdi; bu durumda aşk,

neden olduğu davranışlar aracılığıyla değerlendirilirdi. Aşk, bir başkasına belli bir iyilik *yapmak*, veya en azından, bunu yapmayı istemek değil midir?

Daha genel olarak, aşk hangi ontolojik kategoriye, hangi geniş varlık cinsine aittir? Bu bir hal midir (*état*), veya daha kesin olarak, bir öznenin, bizim durumumuzda aşık öznenin bir yatkınlığı mıdır (*disposition*)? Veya iki özne arasındaki, sevgililer arasındaki bir *ilişki* (relation) midir? Burada bile, tereddüt ederiz.

Ve iyi de ederiz. Çünkü "cins ve fark"a dayalı bu yöntemin büyük bir dezavantajı vardır. Zaten bilinen bir tanımlamayı açmak konusunda mükemmel bir yöntemdir, ama bilinmeyen bir tanımı araştırmakta aslında pek işe yaramaz. Sorunun zaten çözülmüş olduğunu varsayar. Aşkın ne olduğunu zaten biliyor olmak, veya dış hatlarını kusursuzca belirlemiş olmak gerekir ki ait olduğu varlık cinsini kavrayabilelim.

Şu halde, daha az şey gerektiren ikinci bir yöntemi benimseyeceğiz. Bu yöntemle, tanımını aradığımız şeyin yakın cinsini önceden bilmemize gerek yok; tek yapmamız gereken, aşkın zorunlu koşullarını ve yeterli koşullarını belirlemek. Kavramın içlemini (anlamını) açıkça sergileriz, bu sayede kavramın yayılımını (kapsamını) da seçik bir şekilde sınırlandırabileceğimizi düşünürüz.

Zorunlu koşullar ve yeterli koşullar

Örnek olarak, çağdaş "analitik felsefe"nin en ortak ve en çok tartışılan iki tanımlama çeşidini değerlendirelim: Bize yaptırdığı eylemler aracılığıyla aşkın *emeksel* tanımı ve bize yaşattığı duygular aracılığıyla aşkın *duygulanımsal* tanımı. İkisi de karşı örneklere rastladıkça tökezler.

(Geniş anlamıyla) aşkın/sevginin emeğe dayalı tanımı şöyle olsun: "Sevilen kişinin iyiliği için kaygılanmak ve onun mutluluğu için çabalamayı arzulamak"[10] Gelgelelim, şu tür bir karşı örneğe rastlayınca tökezleyecek bir tanımdır bu: Aşık eğer kıskançsa, tersine, sevdiği kişinin kaybetmesi için çabalar. Ama sevmeye de devam ediyordur bunları yaparken. Benzer şekilde, Hermione şöyle haykırır: "Gebersin! Madem bizim için yaşamıyor."[11]

(Geniş anlamıyla) aşkın/sevginin duygulanımsal tanımı şu olsun: "Sevmek, sevilenin yanındayken sevinç yaşamaktır". Ama burada bile karşı örnekler az değildir: Artık birbirlerine katlanamayan, *Kim Korkar Viginia Woolftan?* kitabındaki çiftler gibi sürekli tartışan aşıklara rastlamayanınız yoktur. Ovidius'un *Aşklar* paradoksunda söylediğine benziyor: "ne seninle, ne sensiz".[12]

---

[10] *Ibid*, s. 78.

[11] Racine, *Andromaque*, Acte V, scène 1, v. 1408

[12] "Sis ego nec sine te nec tecum vivere possum/ Et videor voti nescius esse mei." (İşte böyle, ne seninle ne de sensiz yaşayabiliyorum ve neyi arzuladığımı ben kendim de bilmiyorum), Ovide, *Les Amours*[Aşklar] (çev. Henri

Birbirlerini sevmeye yine de devam ederler; çünkü ne birbirleri olmadan yaşayabilirler, ne de kendilerini öteki olmadan düşünebilirler.

Emeksel ve duygulanımsal tanımlama girişimleri, aşk/sevgi kavramını en geniş kapsamıyla, her sevgi biçimini (en başta ebeveyn sevgisini) içine alacak şekilde sınırlandırmaya çalışır paradoksal olarak, ve tam da bu nedenle, tartışmasız sevgi durumlarını, dar anlamıyla aşkı, yani aşığın sevgisini gözden kaçırır. Sonuç olarak, ne zorunlu koşullar ne de yeterli koşullar beyan edebilir.

Bornecque), Les Belles Lettres, coll. "Classiques en poche", 2002, III, 11, s. 175, v. 39-40.

Prototip

Varsayalım ki nihayet kusursuz bir formül bulduk ve şu gereklere cevap veriyor: Aşkın tüm özelliklerini ve sadece bu özellikleri bildirmek. Ama bu formülü ayakta tutan teoriyi yine de eleştirebiliriz. Çünkü bu tip kusursuz bir tanımlama, sadece matematikte ve doğa bilimlerinde çok iyi işler, çünkü orada bir kavramın anlamını meydana getiren yönelimsel belirlenimlerin bütününde örtük olarak şu vardır: Kavram, altına yerleştirilen tüm bireylere eşit ve özdeş şekilde uygulanabilir; örneğin, insan varlıklarının her biri diğerleri gibi eşit ve özdeş şekilde insandır. Ne var ki bu yöntem, ne kadar açık seçik olsalar da gündelik doğal dillerimizden kaynaklanan kavramları tanımlamakta başarısızdır; çünkü bu doğal dillerde, kavram ve kavramın altına yerleştirdiğimiz bireyler arasındaki bağlantı değişken bir yoğunluğa/yeğinliğe sahiptir; ya da başka bir deyişle, kavramın tanımladığı özellikler, söz konusu bireylerde daha az veya daha çok kıvamda olabilir. Wittgenstein'ın "aile benzerliği" mefhumundan yararlanarak açıklayabiliriz bu durumu: Bir aile fotoğrafında toplanan bireyler arasında belki ortak hiçbir nitelik yoktur, ama öte yandan, biri bir diğerine filan özelliğiyle çok benzer, bu diğeri de bir üçüncüsüne başka bir özelliğiyle benzer, bu üçüncüsü bu özelliğiyle bir dördüncüye biraz daha az benzer; gelgelelim, hepsi beraber akraba gibi görünürler.

Bu benzerlikleri karakterize etmek için, diye yazar Wittgenstein, aile benzerliğinden daha iyi bir ifade bulamıyorum; çünkü ancak bu şekilde aynı ailenin üyeleri arasında varolan farklı benzerlikler (cüsse, yüz çizgileri, göz rengi, yürüyüş, davranış, vd.) üst üste biner ve birçok yerde birbiriyle kesişir.[13]

"Oyun" kavramı veya "sayı" kavramı için de aynısı geçerlidir Wittgenstein'a göre. Ve belki de, benzer şekilde, aşıkların farklı aşkları vardır: Aralarında ortak hiçbir şey olmasa da az veya çok akrabadırlar belki.

Referansa/göndergeye dair bu felsefi teori, Eleanor Rosch'un doğal kategorileştirme üzerine bilişsel psikoloji çalışmalarından dolaylı bir onay alabilir.[14] Şeyleri kategorileştirmeyi öğrenirken, onların tabiri caizse "kenarlarından" başlamayız. Örneğin kendimize soru sorarken "adına 'hayvan' diyebileceğimiz tüm şeyler, kapsam olarak nelerdir" diye, veya "hayvanlara özgü ve ortak tüm özellikler, anlam olarak, nelerdir" diye sormayız. Aslında "hayvan" mefhumunu "merkezden itibaren" kullanmayı öğreniriz. Bizden bir hayvan ismi söylememiz istendiğinde, "sazan" veya "karınca"dan ziyade "köpek" veya "inek" demek gelir hemen aklımıza, oysa biliriz ki sazan da karınca da birer hayvandır. Ve elma, domatesten veya avokadodan, kestaneden ya da palamutlardan (meşenin meyveleridir bunlar) daha çok meyve görünür bize. Sonuç olarak, meyve mefhumunun prototip merkezine olan yakınlığına veya uzaklığına göre daha çok veya daha az "meyve" olunabilirmiş gibi davranılmaktadır. Bu merkez, doğal dilde nasıl kullandığımıza göre meyvenin en karakteristik özelliklerini bir araya getirir: Bir

---

[13] Ludwig Wittgenstein, *Recherches philosophiques*, § 67, Gallimard, 2004. [Metis, *Felsefi Soruşturmalar*, çev. Haluk Barışcan]

[14] Eleanor Rosch, «Natural Catégories», *Cognitive Psychology*, n° 4, 1973, s. 328-50

meyve, "bir bitkinin çiçeklenmesinden sonra ortaya çıkan kısımdır," elbette; ama çok genel olarak bir besindir, genellikle şekerli bir tadı vardır, ve yine genel olarak çiğ tüketilir, vd. Mefhumun merkezinde prototip vardır: Elma veya portakal, tüm bu özelliklere sahiptir. Fakat bir prototipe dayanan tanımlamalar her zaman karşı-örneklere toslayacaktır; çünkü birçok meyve yenmez, veya tadı şekerli değildir, ya da tamamen pişirildikten sonra yenir, vd. Yine de meyvedirler, ama bize "daha az meyve" görünürler.

Şu halde, bir kavramın tanımı deyince anladığımız şey prototip altında toplanmış olan karakteristik özellikler kümesiyse, karşı-örnekler getirerek bu tanımı çürütemezsiniz; çünkü marjinal durumlarda bu özelliklerin bazıları bulunmayabilir, ama yine de aynı kavramın altında durmaya devam edebilirler.

İdeal bir yönteme doğru

Öyleyse aşkı tanımlamak için doğal kategorileştirme içindeki prototip teorisinin verdiği iki dersi hesaba katacak bir yöntem arıyoruz.

Olumsuz ders: Karşı bir örnek, her zaman olmasa da "çok sık" uygulanabilen bir formüle, tanıma karşı işe yaramaz.

Olumlu ders: Tıpkı meyvelerde olduğu gibi, aşkta da daha çok ve daha az vardır. Daha kesin olmak gerekirse, aşk konusunda iki çeşit daha çok ve daha az vardır: Aşkın kendisinin bir derecesi/yoğunluğu (daha çok veya daha az sevebiliriz), bu, özel bir sorun çıkarmaz; ve aşk kavramının somutlaşmasının bir derecesi. Bu ikincisi bakımından, filan özel aşk, daha az karakteristik özelliğe sahip olursa prototipten daha uzak olacaktır. Nasıl ki kestane elmadan daha az meyve görünürse bize, sevdiğine kötülük yapmak isteyen kıskanç kişinin aşkı, bunun aşk olduğunu kimse tartışmayacak olsa da, sevdiğine iyilik yapmak isteyen kişinin aşk prototipinden daha uzak görünür bize. Aşkının yanında oluşuna katlanamayan aşıkların nevrozlu aşkı, aşkının yanında bulunmasından sevinç duyan aşıklarınkinden daha az tipiktir. Şu halde, olası tüm aşkları, hedef tahtasının merkezinden uzaklıkları oranında tanımlamak için prototipik aşkın karakteristik özelliklerinin hepsini sıralamak yeterli olabilirdi. Ve, yukarıdaki örnekleri tekrar ele alırsak [emeksel tanım ve duygulanımsal tanım], iki tanımı birleştirmekle

yetinebilir ve aşkın iyi tanımının aşağı yukarı şöyle bir şey olduğunu söyleyebilirdik: "Sevilen kişiye iyilik yapma arzusu ve onun yanındayken sevinç duymak" – ve bu tanımı yaparken, bu koşullardan birinin, hatta ikisinin de sağlanmadığı durumların olduğunu tamamen kabul ederdik. Aşkın iyi bir tanımı bu olabilir mi?

Ne var ki bu çözümün karşısına üç kesin engel çıkar.

Ulaştığımız formül, prototip yaklaşımının gerektirdikleri açısından bile tatmin edici değildir. Aslına bakılırsa, iki koşulun hiçbirinin bir araya gelmediği, ama yine de bize aşk varmış gibi gelen durumlar vardır. Atalide veya Othello gibi büyük kıskanç aşıklar sevdikleri varlığı gördüklerinde sadece ıstırap çekerler veya hararetle mahvolmalarını isterler.

Atalide itiraf eder bunu: Bayazıt yaşıyormuş ve artık benim değilmiş

Dehşete kapılmadan bunu düşünemediğim doğrudur.[15]

Desdemona'nın ölümünden sonra, ve intihar etmeden hemen önce, Othello, hiç olmadığı kadar aşık, adamlarına şu sözcüklerle seslenir: "Bilgelik olmaksızın sevmiş bir adamı konuşacaksınız, ama sadece çok fazla sevmiş birini!"[16]

Daha ciddi bir engel ise şudur: Böyle bir tanım, tüm sevgi/aşk biçimlerine (ve belki önce anne veya baba sevgisine) uygulanabilir; ama mesele ettiğimiz sevgiyi, yani aşığın aşkını diğerlerinden ayırt eden şeyi ortaya koymayı başaramaz.

---

[15] Racine, *Bajazet*, Acte II, scène 5, v. 683-84. [Mitos Boyut, *Bayazıt*, çev. Başar Sabuncu]

[16] "Speak of me as I am; nothing extenuate,/ Nor set down aught in malice: then must you speak/ Of one that loved not wisely but too well."

Son ve en büyük engel ise şu: Aşkın tipik özelliklerini birleştiren kusursuz bir formüle nihayet ulaştığımızı varsaysak bile, bu formülü ayakta tutan teoriyi ilkesi bakımından yine de eleştirebilirdik; üstelik, zorunlu koşullara ve yeterli koşullara dayanan yöntemin karşısına konulanlarla simetrik nedenlerle. Doğrusu, eğer teoriyi tamamen kabul eder ve "prototipten uzaklaşan her şey (hala) aşktır" dersek, nereye kadar uzaklaşmaya izin vereceğiz? Örneğin meyveler için problem yoktur; çünkü kavramın doğru kullanımı, en geniş anlamla, yani meyvenin "bilimsel" tanımıyla (bitkinin çiçeklenme sonrası ortaya çıkan kısmı) sınırlanmıştır. Peki aşk için? Herhangi bir şey için, herhangi bir his veya kaygı için, kayıtsızlık için bile (az veya çok) aşk denebilirdi! "Sınırda", denir hep... Ama gelin görün ki, sınır yok artık! Öyleyse tanım da yok; eğer tanım deyince, neyin aşk olup, neyin olmadığını söylemeyi sağlayacak bir kavramın açık sınırlandırılmasını anlıyorsak.

İki yönteme başvurduk, görüyoruz ki ikisi de eşit derecede başarısız. Zorunlu ve yeterli koşullarla işleyen yöntem çok talepkar: Tipik olmayan en ufak karşı-örnekle hemen çürütülüyor. Prototip çıkarmaya dayalı yöntemse fazla müsamahakar: Kavramın içindekileri ve dışındakileri açıkça sınırlandırmaya izin vermiyor; ve ne hakkında konuştuğumuzu bilemez hale geliyoruz. İlkinde, yüzey düz ve tüm durumlara eşitçe uygulanıyor. İkincisinde, merkez açık ama sınırlar belirsiz.

Şu halde önceki iki yöntemin avantajlarını bir araya getiren, fakat dezavantajlarından sakınabilen bir yöntem gerekli bize; yani, klasik tanımlamalar kadar sağlam, ve bir prototip etrafında eş merkezli dairelere dayalı yaklaşım kadar özgür bir yönteme ihtiyacımız var. Bu zor görünüyor. Yoksa aşk tanımlanamaz mı?

BİLEŞENLER

Eş merkezli dairelere dayalı bir yöntemi uygulamaya izin verecek bir aşk prototipi yok. Buna karşılık, aşkın üç tanımsal özelliği mevcut. Merkez rolü oynayamazlar, fakat hem sınır taşları hem karakteristik eğilimler olarak hizmet görebilirler. Bu üç tanımsal özellik şunlardır: dostluk, arzu ve tutku. Bu sınır taşlarının hiçbiri bir prototip işlevi üstlenemez, çünkü aşk ne sadece dostluktur, ne basit arzudur ne de herhangi bir tutkudur. Öyleyse bunlar aşk kavramının dış sınır taşlarıdır. Yine aynı nedenle, bu karakteristiklerin hiçbiri bir cins rolü oynayamaz ve aşk da bunlardan birinin türü olamaz. Öte yandan, dostluk, arzu ve tutku aşkın iç eğilimlerini oluşturabilirler. Bu iç eğilimleri, aslında aşk olmayan, fakat bunlarla sesteş dış sınır taşlarından ayırt etmemiz gerekiyor; bu nedenle, söz konusu iç eğilimlere küçük değişikliklerle şu isimleri vereceğiz: "dostça", "arzulu" ve "tutkulu".

Bileşenlerin Araştırılması

İlk çözümlemede, aşkın bir çeşit dostluk olduğu ve buna başka bir temel bileşen olarak arzunun eklendiği söylenebilir veya buna inanılabilir.

Aşk dostluğa ne borçludur? Aşk, dostça olan neye sahip ola*bilir*? Üç özellik sayabiliriz – Aristoteles'ten beri bunlar dostluğu, en azından "kusursuz" dostluğu karakterize ederler, çünkü tıpkı meyvelerde ve aşklarda olduğu gibi dostlukta da daha az veya daha çok vardır.

Dostluk, ilk olarak, ötekine karşı *seçici* bir ilişkidir; şu filan kişiyle, olduğu kişi olduğu için ilişki kurulur. Dostluk, dostla o dost olması bakımından kurulan benzersiz bir ilişkidir; tıpkı aşkın seçilen kişiye karşı, ona ve sadece ona karşı olması gibi. *Seçilmemiş* tekil ilişkilere olduğu kadar (sınıf arkadaşı, iş arkadaşı, kapı komşusu, vd.), "kimseyi ayrı tutmamamız gereken" şu *evrensel* ilişkilere de karşıdır: Hayırseverlik, diğer herkese eşit (aynı "sevgi" ile) davranmamızı buyurur; ve adalet, onlara ne oldukları veya ne yaptıklarıyla orantılı olarak davranmamızı buyurur –çünkü herhangi bir adalet formülü şu anlama gelir: "Herkese X'ine göre" (erdemine, liyakatine, çalışmasına, topluluğa katılımına göre, vb.). Ama ne dostluk ne de aşk bize hiçbir şekilde buyruk vermez; onlar ödev değillerdir, kuşkusuz erdem de değildirler. Ne hayırsever ne de adildirler. Hatta adaletsizdirler. Her şey

dostluk ve adaleti karşı karşıya getirir.[17] Birine dost gibi davranmak başkalarına karşı adaletsizlik yapmaktır – adam kayırmacılıktır; diğer taraftan, dostuna öylesine biri gibi davranmak, dostluğa ihanet etmektir. Buradan pek çok ödev çatışması ortaya çıkar: Dosta (sevilen kişiye) o olduğu için ödevlerim mi vardır, yoksa herkese eşit ödevlerim mi vardır? Bir yanda taraflılık suçlaması, diğer yanda sadakatsizlik riski…

Ama dost ne komşudur (günaydın, iyi akşamlar dediğin), ne diğer bir yurttaştır (adil davrandığın), ne de bir yakınındır (hayırsever davrandığın). Herhangi biri değildir o. Ben onu seçtim, biz birbirimizi seçtik. Aristoteles'in ne yazık ki klişe haline gelen güzel ifadesindeki gibi dost "bir başka ben"dir.[18] Bana benzeyen biri anlamında değildir bu ifade asla. Dost, daha ziyade, olduğum kişi olarak belirmeme yardım eden kişidir. Ona içimi açarak deneyimlediğim şeyleri anlarım. Onun sayesinde yaşadıklarıma, düşündüklerime ve yaptıklarıma doğrudan yapışıp kalmam, fakat onunla paylaşarak yaşadıklarımın, yani düşündüklerimin ve yaptıklarımın *bilincine varırım*. Onun bakışı ben ve kendim arasındaki düşünümsel dolayımdır. Aristoteles *Magna Moralia*'da şöyle yazar: "Nasıl ki yüzümüzü görmek istediğimiz zaman, bir aynaya bakarak onu görürüz, aynı şekilde, kendi kendimizi

[17] Örneğin şuna dikkat çekelim: "Başkalarına nasıl davranmalıyım" gibi modern bir soru üzerine değil de Aristoteles'inki gibi, "kusursuzca tamamına ermiş bir insan nasıl olabilirim?" sorusu üzerine kurulu bir erdemler etiğinde, iki "erdem" özel bir irdelemeye değerdir; tamamına ermiş insanı bir ötekiyle ilişki içine sokan erdemler –ve sadece bunlar: Dostluk (Nikomakhos'a Etik, Kitap VIII ve IX) ve Adalet (Kitap V).

[18] Dostun "başka ben" olarak bu tanımının Aristoteles'te belirli bir anlamı vardı (bakınız *Nikomakhos'a Etik*, IX, 4, 1166 a 32; IX, 9, 1169 b 6 ve 1170 b 6). Şurada bu anlamı aydınlatmaya çalışıyorum: "L'homme heureux a-t-il des amis?, *Penser avec les Anciens*, bölüm 5, Pluriel, 2016.

tanımak istediğimizde, bir dosta bakarak kendi kendimizi tanırız."[19]

Kendisini tanıdığından daha iyi tanınmak; dünyada onu tanıyan tek kişi olan bu ruh kardeşi tarafından övülmek ve dalga geçilmek, işte bu hayranlık verici bir sevgiydi.[20]

Sevgili için de bu özellik geçerlidir –her zaman olmasa da çoğu zaman: Aşık, sevdiğinin öznel dünyasını kendisininki yapmaz mı genel olarak? Sevdiğinin farkını başka herkesinkine nazaran değerli kılmaz mı? Bir taraftan, sevdiği ve kendisi arasındaki farkı mutlaklaştırır (o benden başkadır); ve diğer taraftan, tüm farkı ortadan kaldırmak için kendini ona yansıtır (o da benim gibi, o beni anlıyor; ben de onun gibiyim, ben onu anlıyorum). Sevilen kişi hem tamamen başkasıdır hem kusursuzca aynıdır.

Onunla her şeyi paylaşmak, ona en gizli sunuyu sunmak harika... Onunla ilgili her şeyi, kendisinin anladığından daha iyi anlayan ruh kardeşini hissetmek harika. Evet, aynı zamanda kız ve erkek kardeşler olmak ve birlikte gülmek harika.

Sevdiği müzikleri ona anlatıyordu (...), onun da beğenip beğenmediğinden emin olmak istiyordu (...). Eğer onları sevmediyse, o da daha az seviyordu, daha az güzel buluyordu, haklı olduğunu fark ediyordu.[21]

Burada aşık olunan kişiyi dosttan temelde ayıran hiçbir şey yoktur.

---

[19] Aristoteles, *Magna Moralia*, II, 15, 1213 a 20-26 [Pinhan, *Magna Moralia*, çev. Y. Gurur Sev]

[20] Albert Cohen, *Belle du Seigneur* Gallimard, coll. « Folio », s. 442. [Ayrıntı, *Efendinin Güzeli*, çev. Saadet Özen]

[21] *Ibid.*, s. 481

Aşkın dostlukla (her zaman olmasa da çoğu zaman) paylaştığı ikinci özellik: Dost ve aşık, dostun veya sevilenin eşliğinde sevinç duyar. Uçucu izlenimleri veya derin inançları, coşku veya şüphe anlarını, küçük mutlulukları veya büyük mutsuzlukları paylaşırlar. "Neşeliydiler ve dosttular, bir hiç için gülerlerdi".[22] Birbirlerine sanki hediye veriyorlarmış gibi, kendileri veya başkaları hakkındaki gizleri paylaşırlar (başkalarının yanında kendilerini yalıtmak için alçak sesle konuşurlar): Bu, kadim dostlukların veya yeni tomurcuklanan aşkların (genellikle) gerçeğidir.

Ah sevinçleri, tüm sevinçleri, baş başa olmanın, ayrıca başkalarıyla olmanın sevinci; ah başkalarının önünde birbirlerine bakmanın ve bunu bilmeyenlerin önünde birbirlerini sevdiklerini bilmenin sevinci...[23]

Barthes şöyle der: "Karşılaşılmış bir varlık için duyulan her yoğun merak kısaca aşka değerdir"[24], ama şöyle de söylenebilir: "İyi tanınan bir varlık için duyulan yoğun merak dostluğa değerdir."

Dostluk ve aşk, üçüncü ve son özellik olarak, eylemde bulunmak için güdülerdir: Dost ve sevgili, dostunu veya sevgilisini kendisi için önemser ve ona iyilik etmeye, ona yardım etmeye, yardımına koşmaya, destek olmaya, onu teselli etmeye çalışır. Aristoteles'in dediği gibi: "Birini sevmek, iyi diye bildiğimiz şeyleri onun için dilemektir, bunu kendimiz için değil onun kendisi için dilemektir; ve aynı zamanda, elden geldiğince bu iyilikleri yapmaya eğilimli olmaktır." (*Retorik*, II, 4, 1380b 36-37). Yine bu da dost için olduğu kadar sevgili için de geçerlidir.

---

[22] *Ibid.*, s. 486

[23] *Ibid.*, s. 464

[24] Roland Barthes, *Fragments d'un discours amoureux*, Seuil, 1977, s. 234. [Metis, *Bir Aşk Söyleminden Parçalar*, çev. Tahsin Yücel]

Ayrılmak, yukarıya, odasına gitmek, hediyeler alıp ona götürmek istiyordu; ama ondan nasıl ayrılacaktı, o gözlerden, o koyu dudaklardan.[25]

Onu, özel olarak onu *severiz*, bu ise örtük olarak onun iyiliğini *istediğimiz* ve ona iyilik yapmak için *eylemde bulunduğumuz* anlamına gelir; fakat kendimiz için değil, *onun için*. İşte bunlar, dostluğun ve (her zaman olmasa da çoğu zaman) aşkın ortak eserleri gibi görünüyor.

Bununla birlikte, aşık, temel bir noktada dosttan çok açık şekilde farklıdır: Arzu –fiziksel, tensel, cinsel.

Aşık sevdiğine dokunmak ister, yüzünü ve ellerini öpmek, kollarıyla sarmak, kucaklamak, sarılmak, okşamak ve, en sonunda, onunla "aşk *yapmak*" ister. Eros olmadan aşk olmaz (çoğu zaman).

...Mırıltılarla geçen uzun geceler, sürekli canlanan arzu, kucaklaşmalar, gizli fısıltılar, hızlı ve ağır şoklar, şiddetli kudurganlıklar... [26]

İçinde arzu olmayan bir dostlukta aşk adına hiçbir şey yoktur, bu bir dostluktur. Benzer şekilde, içinde dostluk olmayan bir arzu sadece bir arzudur, o kadar. Çünkü tanımadığımız birini veya nefret ettiğimiz ya da aşağıladığımız birini şiddetli şekilde arzulayabiliriz. Eğlenceli olabilen ama kimsenin "aşk" demeyeceği "seks arkadaşlıkları" da vardır. Bir de cinsel arzunun suç teşkil etse de tartışmasız bir tezahürü olan, fakat tam da aşkın inkârı olan bir şekli (özellikle erkeklerde) tecavüz olarak ortaya çıkar. Aşkın o halde dostça ve arzulu bir boyutu vardır, ama dostluk ve arzu, tek başlarına, aşkın dışındaki sınır taşları olmaya devam eder.

Aşk, arzulu bir dostluk veya dostça bir arzu olsa gerek o halde.

---

[25] Albert Cohen, *Belle du Seigneur*, *op. cit.*, s. 457.

[26] *Ibid.*, s. 485.

Aşk konusundaki bu çözümlemeye hemen bir itiraz gelecektir. Üçüncü ve temel bir bileşen eksiktir burada: Tutku.

Tutkuyu bir şeye (para, arabalar, müzik), bir aktiviteye (oyun, flörtleşme, futbol) veya bir kişiye –bizim konumuz bakımından bir kişiye tutku söz konusudur– odaklanmış yoğun bir duygulanımsal hal olarak tanımlayalım. Tutku, bir öznenin zihnini iradesine ve aklına rağmen ele geçirir; "o bağımlı", deriz –ifade çok bildik olsa da bu durum için uygundur. Fakat tutku sadece yabancılaştırıcı değildir, her ruh halini renklendirir ve her heyecanı canlandırır. Düşünceleri yönlendirir ve en abartılı veya en coşkulu eylemlere yol açar. Görüşü, berrak, aşırı berrak, ve tamamen kör kılar. Uzay ve zamanda ölçülür. Ve hatta "saatte kilometre" olarak. Tutkumun nesnesine kavuşmak için saatte kaç kilometre yol gidebilirim? Günde kaç saat düşüncesini meşgul ediyorum? Bir mektuba veya bir mesaja cevap gelmesi için kaç saat bekleyebilirim? Ötekinin tesiri bazen varlığıyla bazen yokluğuyla ölçülür. "Görüyorsun canım, dedi sonra o yokken, görüyorsun, ben seni düşünmezken bile içimde seni düşünüyor"[27] Tutku, bunu herkes bilir, sevinçli kurbanlarını istila eder, kemirir, yiyip bitirir. Çünkü dost eğer bir başka bense, tutku, bunun tersidir: "Başkası olarak ben"dir. Alain'in dediği gibi, "Tutku, bendir; ve benden daha güçlüdür."[28] Orada kendimizi bir yabancı olarak tanırız.

Fakat burada da görürüz ki bir kişiye duyulan tutku, tek başına, aşk değildir: Dostça veya arzulu bileşenlerden azıcık bile olmaksızın bir kişiden takıntıya varıncaya dek tutkuyla *nefret* edebiliriz (büyük kindarları, Neronu,

---

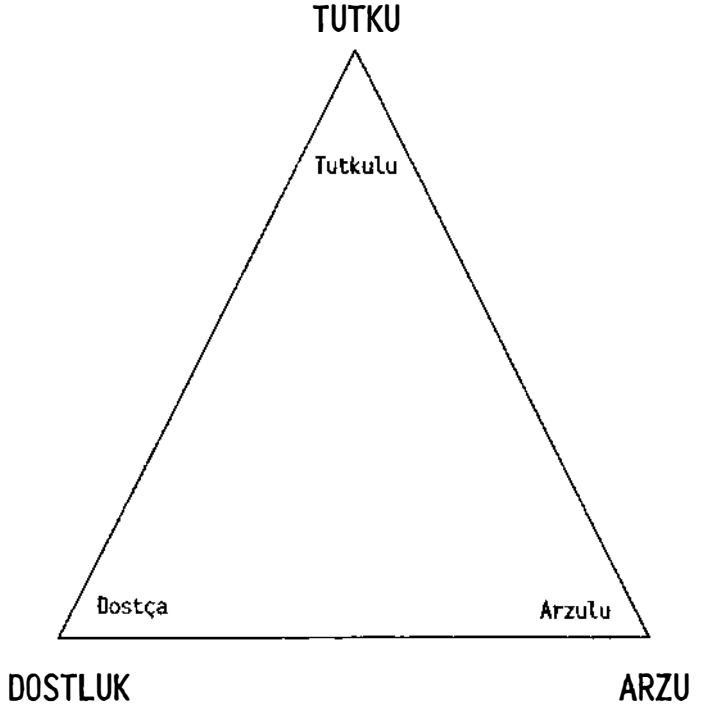
[27] *Ibid.*, s. 470

[28] Alain, *Propos sur le bonheur* (1925, 1928), VI, "Des passions", Propos du 9 mai.

Medea'yı düşünelim), veya saplantıya varıncaya dek tutkuyla birini *kıskanabiliriz* (Kuzen Bette'i düşünelim). O halde aşktan bahsedebilmemiz için tutkunun dostlukla veya arzuyla renklenmesi gerekir. Aşkta tutkulu bir bileşen vardır; ama tek başına tutku aşk değildir, aşkın dışındaki bir sınır taşıdır.

Sonuç olarak, aşk, birbirlerinden yalıtıklarken bu üç bileşenin her birinden (dostluk, arzu, tutku) farklıdır; ve emeksel ve duygulanımsal olarak tek tek üçüne de karşıttır; ama yine de bu üç bileşenin kaynaşmasının neticesidir.

Böylece bir aşk üçgeni elde ederiz; dışındaki üç sınır taşına içindeki üç eğilim karşılık gelir.

Aşkın Tanımlanması İçin Kurallar

İlk sonuç. Eksiksiz aşk (kavramsal olarak, gerçekte değil; çünkü bunun bir anlamı yoktur), üç eğilimin cebirsel toplamıdır. Prototip, üçgenin merkezidir; örneğin, ve çoğunluğun ilk aklına gelen, Albert Cohen'in *Belle du Seigneur*'ündeki [Efendinin Güzeli] Solal ve Ariane –en azından güneş aşamasındaki halleri[29], çünkü onların da kendi hikayeleri vardır. Elbette, kavramsal olarak eksiksiz bir aşk çok tatmin edici olmayabilir; alelade, heyecan verici veya dramatik olabilir, bunun konuyla bir ilgisi yoktur. Dahası, bir aşk kavramsal olarak eksiksizken yüksek ya da düşük yoğunlukta olabilir, bunun da konuyla bir ilgisi yoktur: Üçgen üzerindeki coğrafi konumu niteliğini belirler, fakat niceliğini değil. Eksiksiz geçici aşklar vardır: Biraz sevecenlik, biraz seks ve küçük de olsa bir ateş. Bir tarafından veya diğer tarafından dengesiz "büyük aşklar" ya da: çok fazla tutkulu yabancılaşma, veya çok fazla cinsel bağımlılık, veya çok fazla dostça bağlanma.

İkinci sonuç. Aşk biçimlerinin sonsuz çeşitliliği, üç bileşenin niceliksel ve niteliksel çeşitliliğiyle açıklanabilir. Tek tek her aşk, o halde, verili bir anda, bu üçgen

[29] Romanın üçüncü kısmını (bölüm 38'den 52'ye) meydana getiren aşamadır bu, 1935 Haziran-Ağustos arasına karşılık gelir. Dostça olmayan veya aşırı tutkulu anlardan da geçerler.

üzerindeki, bu yeni Tendre[30] haritasındaki, biricik yerini alır. Daha çok dostça olan aşklar vardır, başkaları daha çok arzuludur, veya daha çok tutkuludur, ve bunlarda diğer iki bileşen az veya çok silikleşmiştir.

Dostça olana yaklaşıldığında, genellikle karşılıklı, (zorla ayrılmalarından önceki Paul ve Virginie tarzında) huzurlu aşklar söz konusudur.

Tutkulu olana yaklaşıldığında, Romeo ve Juliette tarzında, genellikle delilikle veya gençlik isyanıyla eşleşen coşkun, yürek parçalayan aşklar söz konusudur.

Arzulu olana yaklaşıldığında, genellikle asosyal olan şiddetli tensel aşklar söz konusudur –ve edebiyatta yasadışı olmakla ve toplumsal normların ihlaliyle eşleştirilir; Tristan ve Iseut tarzında, aşk iksirinin içilmesinin ardından bedenler kopmaz bir şekilde bağlanır.

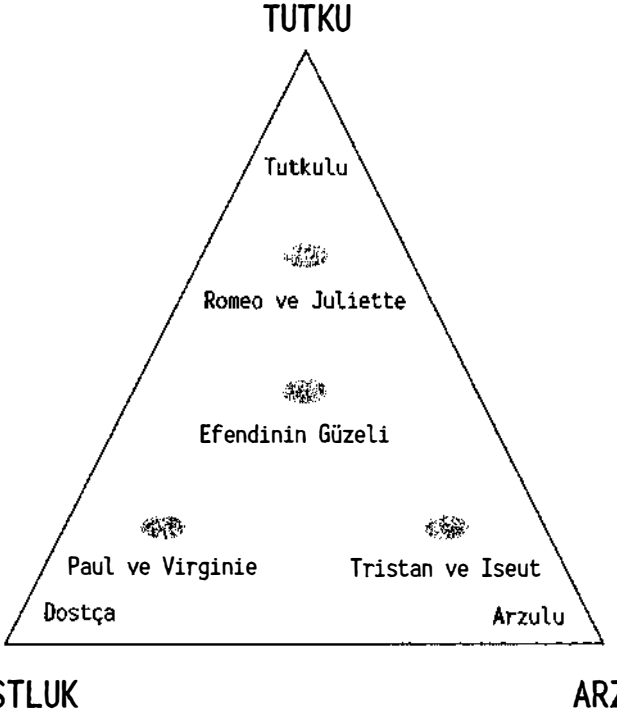
Ve bu eğilimlerin her biri her aşk için ayrıca kırılma noktalarını da meydana getirir. Daha çok dostça olan bir aşk genellikle yumuşak bir iniş yapar ("hala arkadaşız": o benim ex aşkım). Daha çok tutkulu olan bir aşk, bitirmeyi bitiremez, zaten sona ermiştir ve asla sona erdirilemez, "ne senle" ve "ne sensiz" arasında salınıp durur. Daha çok tensel olan bir aşk, bazen gözle görülür bir bıkkınlıkla tamamlanır: "Zaten o benim cinsimden biri değildi".

Koyduğumuz ayrımları değişmez özler olarak da görmeyelim! Aşklar durmadan evrimleşirler. Bunlar birer hikâyedir, maceradır. Oldukça sıradan bir yolculuk, arzulu bir aşktan (yıldırım aşkı), tutkulu bir aşka gidebilir (monomani) ve sonunda dostça bir aşka (oturmuş ilişki) yakın hale gelebilir. Fakat her türden başka rota

---

[30] *La Carte du Tendre* (Tendre Haritası), Madeleine de Scudéry'nin *Clélie, histoire romaine* romanından esinlenilerek başta Catherine de Rambouillet olmak üzere çeşitli kişiler tarafından 17. yüzyılda oluşturulmuş hayali bir haritadır. Bu haritada çeşitli temsili şehirler, yollar, göller vb. aracılığıyla dönemin kibar kadınlarına (*Précieuses*) göre aşk hayatının farklı aşamaları tarif edilir –ç.n.

mümkündür: Romans, arkadaşlıkla başlayabilir, hızlıca sekse geçebilir, ve zamanla tekelci ve fırtınalı hale gelebilir. Her hikâye, harita üzerindeki aşk topraklarında bir yolculuktur: Haritanın dışından, kutuplarından birine daha yakın bir noktadan yola çıkılır; sonunda bazen, bir başka kutbun yakınında, haritanın üzerinde ya da dışında, tamamına erer. Veya daha doğrusu, her aşk ilişkisinde, (seven ve/veya sevilen, aşık olan ya da olmayan) her bir kişinin kendi rotasına göre, hep iki hikaye kayıtlıdır: Bu hikayelerin çizgileri bazen birbirine karışmıştır, bazen uzaktırlar, genellikle de ayrı.

Yeni Tendre Haritası

Tek bir bileşen, dostluk, arzu, tutku, aşk değildir. Üç bileşen, her birinin oranı ne olursa olsun, genel ve tipik durumdur. İki bileşen, en azından tanımlama için zorunludur; ama, özel durumlarda yeterli de olabilir, üçüncüsü asimptotik olarak kendini iptal etme eğilimine girer. "Kavramsal olarak eksik", veya kusurlu aşkların durumu budur; bu aşkların kusursuz olmaması onların niteliklerini bozmaz veya yoğunluklarını azaltmaz.

Haritanın Hudut Çizgileri

Şu halde, üç tip eksik aşk vardır: İçinde dostluk olmayan, veya tutku olmayan, veya arzu olmayan aşk.

Arzulu ve tutkulu olan, fakat dostça olmayan bir aşktan, yani içinde dostluğa dair (varlığı sevinç yaratan ve kendisine iyilik yapmaya çalıştığımız öteki ben) üç özellikten herhangi biri olmayan bir aşktan bahsedilebilir mi? Klasik (Racine, *Phèdre*) veya çağdaş (Nagisa Oshima, *Duygu İmparatorluğu*) trajedilerin gösterdiği buna benzer bir şeydir. Bu iki örnek, haritanın doğu hudut çizgisi üzerinde simetrik iki figür oluşturabilir: tutkulu erotizm veya erotik tutku. Sada ve Kichizo arasındaki erotik bağımlılık, onları içinde iyi yüreklilik olmayan bir deliliğe giderek sürükler. Dram, Sada'nın Kichizo'yu öldürmesi ve bir ritüelle iğdiş etmesiyle sona erer; sevgilisinin göğsüne kanıyla şöyle yazar: "Sada ve Kichi, şimdi birler". Tutkulu erotizmin içinde "başka ben" yoktur, artık sadece Aynı ve Bir vardır.

Simetrik olarak, Phèdre ise erotik tutkudur: Aşık olmak, bir başka benin dostu olmak değildir; bir başkası yüzünden kendi kendine düşman olmaktır. Sevilenin yanında olmasından sevinç duymak şöyle dursun, onu seviyor olmanın dehşetini duyar sadece.

Arzu üzerine:

Gözlerim artık görmüyordu, konuşamıyordum,

Tüm bedenimi, ve donduğunu, ve yandığını hissediyordum,

Venüs'ü anlıyordum, ve göz korkutucu alevlerini,
(Racine, Phèdre, v. 275-77)

Tutku üzerine:

Seviyorum. Seni sevdiğim anlarda olduğunu düşünme.
Gözlerimde masum, kendimi onaylıyorum.
Ne de aklımı karıştıran deli aşk
Benim isteksiz dostluğum zehri besledi.
(v. 673-76)
Dostça hiçbir şey yok:
Senden kaçmama az kaldı, zalim, kovaladım seni.
Sana iğrenç, insanlık dışı görünmek istedim.
Sana daha iyi direnmek için nefretini aradım.
Yararsız özenlerimden ne kazandım
Sen benden daha çok nefret ettin, ben seni daha az sevmedim.
(v. 684-88)

Delicesine erotizm ve erotikleşmiş delilik, (genellikle) dostluğun sıradan dışavurumlarına aldırmaz (dostun yanındayken sevinç duyma, ona iyilik yapma arzusu). Hatta tam zıtları bile gerçekleşebilir: Sevilene karşı tam bir hoşgörüsüzlük, hatta saldırganlık; onu gördüğüne hiç sevinmemek, hatta gerilmek, acı veya endişe duymak.

İkinci tip eksik aşk, arzusuz olandır. Haritanın batı hudut çizgisini oluşturur. *A priori* olarak iki figürünü ayırt edebiliriz: yoksunluk ya da doygunluk. Arzunun atıl olması ya da tükenmesi. Doygunluk, eski aşıklarda görülür; kaynaşmış bir sevecenlik yaşarlar ve burada eros yatışmıştır, artık dostça olan tutkulu olandan ayırt edilemezdir ve tutku değerli bir taşa dönüşmüştür: "Ben" ve bir başka benin "başkalığı" kadim bir tutkunun etkisi altında birbirine karışmıştır; her biri kendini

ötekisiyle düşünür, kendi başına ve onun için yaşar, ve bu sırada cinsel diyebileceğimiz her arzu nazikçe biter. Birinin eti ötekinden yorgun düşmüştür. Zihinler neredeyse bir olmuştur, bedenlerse artık ikidir.

"Artık yok" figürünün simetriği "henüz değil"dir. Bu durum, eğer varsa, "platonik aşk"ta söz konusu olur (Marsile Ficin'in deyişiyle): kendini cinsel çekimde ifade etmeye cesaret etmemiş bir aşk. Arzu burada "yüceleştirilmiş" midir, yoksa "bastırılmış" mıdır? Hangisi olursa olsun, tutkun, hatta tutkulu bir dostluk seveni sürekli olarak sevilene çeker. Bu tip yiyip bitiren, ancak cinsel arzu içermeyen, en azından açık, bilinçli şekilde içermeyen bir dostluğun örnekleri zamanında "özel" denen, homoseksüel eğilimli, Friedrich Nietzsche'yi Richard Wagner'e yedi yıl bağlamış türden ilişkilerde bulunabilir. En azından, Elisabeth Förster'e, Nietzsche'nin kız kardeşine inanırsak; bu konuda şöyle yazıyor:

"Anlamıyorum, demiş erkek kardeşim [bir gün, genç takipçilerinden birine], romancıların anlatılarının biricik konusu olarak hep aşkı almalarını anlamıyorum; kendisine bu kadar hizmet edilmiş bu tema canımı sıkıyor! – Ama, diye cevap vermiş genç adam, bu kadar çatışmaya, hem de trajik çatışmaya yol açan tek tutku olduğu için değil mi bu?" Bunun üzerine kardeşim görülmemiş bir canlılıkla haykırmış: "Ne büyük yanlış! Dostluk, örneğin, ruhların içinde aynı çatışmalara, hem de çok daha yüksek bir derecede neden olur. Bu, her şeyden önce, düşüncelerin ortak olduğu izlenimine dayalı karşılıklı bir çekimdir, sonra birbirini hissediyor olmanın mutluluğu, karşılıklı hayranlık ve tapınmadır; ve sonra bu bir taraftan güvensizliktir, diğer taraftan dostun değeri üzerine artan bir kuşkudur; ayrılmak zorunda olduğunuza dair kesinliktir bu, ve bunun yanında ayrılığa dayanamayacak

olmandan duyduğun korkudur; anlatamayacağım başka bin türden işkenceyi hesaba katmıyorum bile."[31]

Juliette Gréco şöyle söylüyordu şarkısında: "Bu aşk değilse eğer, Tanrım, ne kadar da benziyor!"

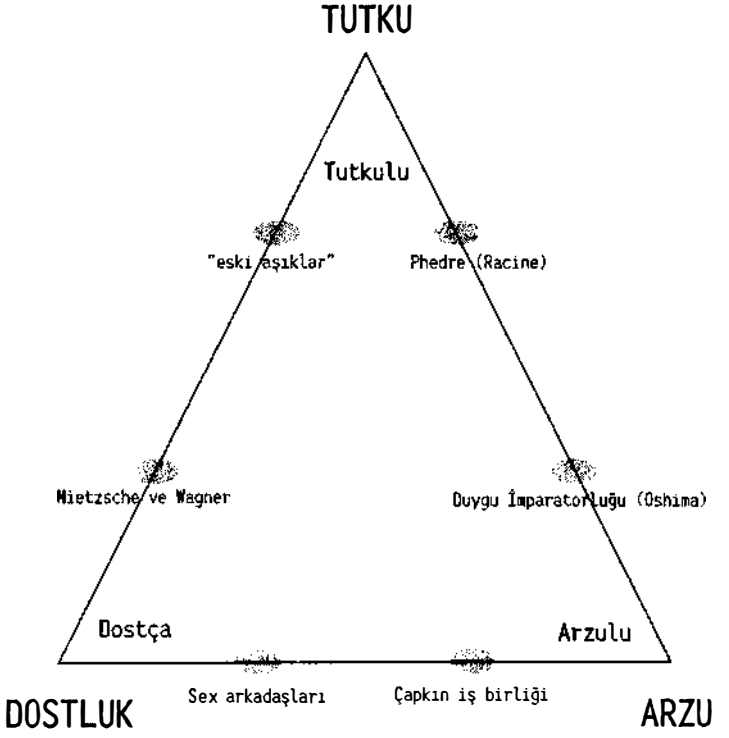
Benzer şekilde, arzulu olanın ve dostça olanın kaynaştığı, fakat içinde tutku olmayan bir kaynaşmaya aşk denemez mi? Haritanın güney hudut çizgisidir bu. Dostlara yaraşır birçok yakınlık ve sevgililer arasındaki gibi cinsel ilişkiler; ama saplantı olmaksızın ("hayatı birbirine zindan etmeksizin"), sahiplenme olmaksızın, hatta bazen tekelcilik olmaksızın. Bu şekilde, bazen dostluktan ("o bir arkadaş") aşka ("o benim kız/erkek arkadaşım") geçilir; ve, duruma göre, nadiren ateşli bir aşka kadar gidecek gerçek bir canlılık kazanabilir. *Le Déclin de l'empire américaine* [*Amerikan İmparatorluğunun Çöküşü*] filminde anlatılan türden veya Jérôme Bonnell'in güzel *À trois, on y va* [Üçümüz, iyiyiz] filminde anlattığı gibi altmış sekiz sonrası maceralar; geçici diye başlayıp bazen birlikte bir hayata yol açabilen aşk ilişkileri. Simetrik iki figürü vardır: Cinselliğin katıldığı dostluk ve çapkınların yakın işbirliği. Cinselliğin katıldığı dostlukta, dostluğun istikrarıyla karşılıklı zevk vermenin masum hazları, *sexfriends* olarak, birleştirilmeye çalışılır; veya, Henry Miller'ın romanlarında olduğu gibi, sürekli yeni cinsel deneyim arayışındaki çapkınlar yakın işbirliği yaparlar.[32] Tutkunun,

---

[31] *Das Leben Friedrich Nietzsche's*, Elisabeth Förster-Nietzsche, cilt II, 1. kısım, Leipzig, 1897; Théodeore de Wyzewa'nın şu kitabından alıntıladım: "L'amitié de Frédéric Nietzsche et de Richard Wagner", *Revue des deux mondes*, tome 14, 1897. İnternette bulunabilir: https://fr.wikisource.org/wiki/l'amitié_de_frédéric_nietzsche_et_de_richard_Wagner.

[32] Çapkınların yakın işbirliklerinin tümü illa haritanın hudut çizgisinde değildir. Orada -tutku olmaksızın- arzu ve dostluk birleşmiş olmalıdır. Marquise de Merteuil ve Vicompte de Valmont (Choderlos de Laclos, *Les Liaisons dangereuses*[Tehlikeli İlişkiler]) oynak arzularına ve istikrarsız dostluklarına bağlı olarak haritaya girerler veya haritadan çıkarlar.

kıskançlığın, tekelci olma gereğinin, hak iddiasının veya sahiplenmenin olmadığı bu ilişki bir topluluk tasarısına, trio rüyalarına boyanabilir ve sonra nazikçe çözünebilir; ya da, tehlikeli bir ilişki olarak, trajik şekilde *Jules ve Jim*'deki gibi tamamlanabilir. Bu tam olmayan, eksik figürler aşk mıdır, yoksa sadece onun gölgesi midir? Soru gerçekten kendini dayatır; ve kadın dergilerinin sevdiği bir sorudur: Arzu dostlukla el ele gidebilir mi? Yoksa tutku, hangisi olursa olsun (coşkun, eziyet eden, şüpheci), gelip ilişkiye mutlaka müdahale eder mi? Öyleyse bu, standart bir aşkın başlangıcı mıdır yoksa marjinal bir aşkın sonu mudur?

Yeni Tendre Haritası

Üçgenin tepeleri, dostluk, arzu, tutku dış sınır taşlarıdır: Bunlar tek başlarına aşk değildir. Aşk, üç eğilim arasında, yani dostça, arzulu ve tutkulu bileşen arasında, hangi oranda olursa olsun, bir kaynaşma olduğunda söz konusudur genellikle. Aşkın kenarlarında, aralarından ikisi birbirine karışır ve üçüncüsü eksiktir: Üçgenin kenarları, Tendre haritasının hem iç hem dış hudutlarıdır.

Bu nedenle yavan diyebileceğimiz bir formül içinde aşkı şöyle tanımlayabiliriz: Aşk, üç merkezkaç eğiliminden en az ikisinin, dostça, arzulu ve tutkulu olanın değişen oranlarda istikrarsız kaynaşmasıdır.

Tanımımız sayesinde tek tek aşklar sonsuz çeşitlilikleriyle aşk haritasındaki yerlerini alırlar. Böylece nominalist/adcı itirazın beklentilerini karşılamış oluruz.

Prototip yönteminin avantajlarına da sahiptir. Bir kavram az ya da çok sayıda karakteristik özelliği bir araya getirmesine göre daha az veya daha çok somutlaşır: Haritanın içindeki aşklar ve kenarlardaki marjinal durumlar arasındaki fark buradan gelir. Marjinal durumlar artık karşı-örnekler değildir; sınırda, bunlara da "aşk" denebilir: Aşk maceraları (içinde tutku yoktur); platonik denen aşklar (içinde arzu yoktur); patolojik olarak kıskanç veya aşık olmaktan ıstırap duyan, aşık olunan kişiye duyulan tiksintiyle belirginleşen, sapkın şekilde ihlalci aşklar (içinde dostluk yoktur).

Zorunlu koşullara ve yeterli koşullara dayalı yöntem gibi neyin aşk olduğunu, neyin aşk olmadığını açık ve seçik olarak sınırlandırmayı da sağlıyor: Tendre haritasının dışındaki hiçbir nokta veya tepelerinden birinde bulunan hiçbir nokta aşk değildir.

Öyleyse aşkı tanımladık.

Büyük marifet!

Yine de tüm bu çabamız göründüğü kadar boşa gitmemiş olabilir.

Çünkü bu tanımlama sayesinde aşkın öbür türlü gizemli kalmaya devam edecek bazı özelliklerini açıklayabiliriz.

HETEROJENLİK

Aşk formülü bir tarif değildir: Aşk elde etmek için çeşitli malzemeleri (dostluk, arzu, tutku) belli bir nicelikte karıştırmak yetmez. Fikir aslında daha çok şöyledir: Bir unsurun bir diğeriyle veya diğer ikisiyle kavramsal kaynaşması olduktan sonra, tıpkı canlı bir varlıkta veya en iyi pastane ürünlerinde olduğu gibi, başlangıçtaki malzemelerin artık tanınamadığı yeni tipte bir birlik beliriverir.

Böylece, örneğin, tutku, aşka dönüşecek kadar dostça olanla ve arzulu olanla karıştığında, öznenin zihnini meşgul eden ve akıl sağlığını bozan saplantılı bir gerilim olmaktan çıkar; dostça bir sevincin veya arzulu bir gerilimin etkisi altında, eylem güçlerini katlayan bir neşe haline gelir. İlk evresindeki aşık kişiyi zaten genellikle böyle betimleriz.

Kapa çeneni, ben aşık oldum! Elbette, budala olduğunu biliyordu; ama, tek başına, özgürce budala olmak pek hoştu.[33]

---

[33] Albert Cohen, *Belle du Seigneur*, *op. cit.*, s. 468

Cinsel arzuya gelince, dostça olanla ve tutkulu olanla aşk haline gelecek kadar kavramsal olarak karıştığında, iki benin kaynaşmasına, ruhların ve bedenlerin iki ayrı "tözsel birlik"inin "tözsel birlik"ine yönelik doymak bilmez bir özleme dönüşür. Ve böylece, en azından zorlayıcı olmayı bıraktığında, sevecenliğe dayalı bir boyut da kazanabilir. Aşk söz konusu olduğu için, seks artık bir başkasını kendine mal etmeye yönelik zalimce bir ihtiyaç değildir, yine benim gibi bir arzu öznesi olan filan başkasıyla birleşmeye yönelik dostça arzudur. Yeni başlamış aşıkların sakar erotik dikkatleri veya saygılı beceriksizliği bu yüzdendir.

Ah başlangıçlar, ilk öpücüklerin gecesi (...) Onu kendisine çekiyordu ve onu sıktığı ve acıttığı için, iyi ki acıyordu, karısı olduğunu söylüyordu kadın bir kez daha.[34]

[34] *Ibid.*, s. 457.

Aşk ve Dostluk Arasındaki Fark Üzerine

Fakat en açık kavramsal metamorfoz dostlukta gerçekleşir. Aşkın, ilk çözümlemede, arzulu dostluk veya dostça arzu olarak tanımlanabileceğini söylemiştik. Bununla tipik aşkta dostluğun belli özelliklerini (ilişkinin seçilmiş olmasını, yanında olmasından sevinç duymayı, öteki için kaygılanmayı) bulabileceğimizi kastediyorsak, bu doğrudur; ama kastettiğimiz, aşkın dostluğun bir türü olduğuysa, bu yanlıştır. Çünkü dostluk bir cins, aşk da onun *türü* olamaz; basit, fakat sonuçları önemli bir nedenden dolayı: Dostluk, tanımı itibarıyla karşılıklı bir ilişkidir, aşk ise kavramsal olarak tek yönlüdür.

Birinin dostu olmak isteyebilirsiniz, ama o da bunu istemeden dostu olamazsınız. (Hatta Facebook'ta bile, terimin yozlaşmış bir anlamıyla da olsa, biriyle arkadaş olmanız için sizi "arkadaş" olarak kabul etmesi gerekir). Buna karşılık, o sizi sevmeksizin siz birini sevebilirsiniz. Sizi dostu olarak görmeyen birine dost demenin anlamı yoktur, oysa size aşık olmayan birine, hatta başkasına aşık olan birine gayet aşık olabilirsiniz. Dostu olmayan bir dost fikrinin kendisi daha baştan çelişkilidir, ama sevilmeyen bir aşık sıradan bir durumdur ve hem trajedinin hem komedinin en çok işlenen temalarından biridir. Ayrıca dostlukta "aşık" sıfatına karşılık gelen bir terim yoktur. "Bu anlamda, mutsuz bir dostluk yoktur (mut-

suzluk dostluğa sadece dışarıdan veya sona ermesinden gelir)."[35]

Dostluk zorunlu olarak karşılıklıdır ama genellikle asimetriktir: Biri diğerine daha çok hayrandır, veya diğerinden daha az içini açar, veya yardımına daha fazla ihtiyaç duyar, vb. Aşk bazen karşılıklıdır (aşıklar birbirlerini severler) ve nadiren simetriktir (aynı biçimde severler birbirlerini). Karşılıklı olup olmadığından şüphe duymak öyleyse aşığın daimi bir gündemidir. Seviliyor muyum? Sevilecek miyim? Endişelenir durur: Benim onu sevdiğim kadar beni seviyor mu?

Aşk temelde karşılıklı olmadığı için durmadan karşılıklılığı arar aslında. Karşılıklılık arzusu olmadan aşk yürümez (Sevdiğim kişi beni sevsin!), mümkünse simetrik olarak (Benim onu sevdiğim gibi sevsin beni!).[36] Aşığın en büyük çabası kendisini sevdirtmektir. Ne pahasına olursa olsun baştan çıkarmak sadece baştan çıkarıcıların gerçeği değildir; aşığın da kendine özgü fetih silahları vardır, içten olabildiği kadar kurnazca da olabilir. Sevilen birine verilen her hediye hem özverili bir arzdır hem de karşılık bekleyen egoist bir talep. Sartre, tüm paradokslarıyla bu durumu çözümlemiştir: "Aşık neden sevilmek ister? Aşk eğer fiziksel olarak sahip olmayı amaçlayan saf bir arzu olsaydı, birçok durumda, kolayca tatmin edilebilirdi." *Kayıp Zamanın İzinde*'nin anlatıcısı, hapis tuttuğu Albertine'i günün her saatinde görebilir ve ona sahip olabilir, ama yine de "kaygıdan içi içini yemektedir". Sartre'ın bu paradoksu çözümleme şekli iyi bilinir:

---

[35] André Comte-Sponville, *Dictionnaire philosophique*, PUF, coll. « Quadrige », 2013, s.v. « Amitié ».

[36] Geçerken not edelim: "Ebeveyn sevgisi"nde karşılıklılık arzusu vardır, ama asimetrik bir karşılıklılıktır bu: konumların asimetrisi (baba/kız, vd.); ödevlerin asimetrisi: tanıma ve şükrana karşı bakım ve eğitim.

Fethetmek istediğimiz, ötekinin özgürlüğüdür. Ve güç istenci nedeniyle değil: Zorba aşkla alay eder; korkuyla yetinir (...). Tersine, sevilmek isteyen, sevdiği varlığın köleliğini arzulamaz (...). Bir otomata sahip olamaz (...) Bir özgürlüğe özgürlük olarak sahip olmak ister.[37]

Ötekinden talep ettiği sadece kendisini arzulaması ve sevmesi değildir –emredilemeyecek eylemler, çünkü bunlar eylem değildir; fakat daha fazlasıdır. Kendiliğinden, özgürce arzulamasını ve sevmesini talep eder --çelişkiye düşmeden talep edilemeyecek duygulardır bunlar, çünkü bu buyruğa hem cevap verilmesini (sevmek) hem cevap verilmemesini (itaat etmemek) gerektirir.

Ama nasıl oluyor da aşk bu "çifte açmaza" girebiliyor? Aşk tanımımız sayesinde bunu anlayabiliriz. Aşk, iki heterojen bileşenin içten bir kaynaşmasıdır: arzulu bileşen ve dostça bileşen. Öteki*nin* öteki olarak arzulanması, ve öteki ile *ilişki* olarak dostluk. Aşk, ilk unsurdan temelde tek yönlü olmayı alır, ama ikincisinden karşılıklılık isteğini alır. Aşk arzu olsaydı, sahip olmakla yetinirdi; ama ötekini kendi arzusunun kölesi olarak değil, öteki olarak arzular: Bir dost gibi özgür, benim kadar özgür, diyalog kurduğum, bir şeyler paylaşabildiğim, bir başka ben olarak.

Aşığın, sevdiğinden çelişki olmaksızın kendisine bahşedemeyeceği bir özgürlüğü talep etmesini dostluk ve arzu arasındaki tözsel kaynaşma fikri sayesinde anlayabiliriz; ama aşığın ötekinden onun "özgür yabancılaşma"sını isteyebilmesini açıklamaya yetmez bu fikir. Aşığın bizzat kendisi de bu modda yaşamaktadır ve kendi aşkını rıza verilmiş bir yabancılaşma olarak deneyimlemektedir. Ve bu durum bu sefer şu olguyla

---

[37] Jean-Paul Sartre, *L'Être et le Néant*, Gallimard, coll. "Tel", s. 415-417. [İthaki, *Varlık ve Hiçlik*, çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen].

açıklanır: Aşk, tanımı itibarıyla, tutkulu olanın ve dostça olanın kaynaşmasıdır. Aşık, çok genel olarak, başkası için tutkusunu kendi özgürlüğünden bir yabancılaşma olarak deneyimler (çünkü bu bir tutkudur) ve yine de bunu özgürce kabul edilmiş bir durum olarak yaşar, çünkü tutkusunda gördüğü tek şey (sanki bir dostmuş gibi) ötekinin niteliklerinin ve erdemlerinin tesiridir.

Ne mutlu ki aşkın karşılıklı olduğu (veya o hale geldiği) durumlar da vardır (aşık okurların içini rahatlatalım). Böyle olunca, aşk, içinde dostluğun üç özelliğini (seçim, sevinç, kaygı) az veya çok bulduğumuz bir *ilişkinin* adı haline gelir. Bu bazen ötekini sevme ve kendini sevme arasında sonsuz bir yansıma oyunudur: Ben sevilmeyi seviyorum, ben ötekinde benden taşıdığı imajı seviyorum, öyleyse beni seven kişiyi seviyorum, onu sevmeyi seviyorum, onu sevmemi sevmesini seviyorum, vd. Bu karşılıklılığın kökeni ne olursa olsun; ister narsisizmde köklensin, ister mutlu bir karşılaşmanın veya sabırlı bir inşanın meyvesi olsun, aşıklar arasındaki bu ilişki, bir zaman için veya her zaman, şu saf aşk, şu "aşk sanatı için sanat", veya Bourdieu'nün çok güzel betimlediği şu "aşkın büyülü adası" haline gelir:

Sürekli bir mucizeler dizisinin yeri olan kapalı ve tamamen kendine yeten bir dünya: İçinde şiddet olmayan, tam karşılıklılığa dayalı ilişkilerin kurulmasını mümkün kılan ve kendini terk etmeyi ve teslim olmayı gerektiren bir dünya; karşılıklı tanınmanın dünyası (...); ilişkileri mümkün kılan çıkarsızlığın dünyası (...) mutluluk vermenin mutluluğu üzerine kurulmuştur; ötekine hayran olmaktan, özellikle hayranlık uyandırmasından, ona hayran olmak için bitmez nedenler bulmaktan mutlu olunur.[38]

---

[38] Pierre Bourdieu, *La Domination masculine*, « Postscriptum sur la domination et l'amour », Seuil, 1998, s. 116 *sq* [Bağlam, *Eril Tahakküm*, çev. Bediz Yılmaz]

Bu mutlu aşk maceralarından veya "artık olmuş" bir çiftin engebesiz topraklarından iyi aşk hikayeleri çıkmaz. Romansın tamamına erdiği yerdir orası daha çok: "Evlenirler, vb." Hikayeler, daha ziyade, karşılıklı olmamayı veya yapısal asimetriyi veya "aşk duygusu"nun dinamik olmasını –çünkü tekrar alevlenmeye elverişlidir– gerektirir: Sizi sevmeyen ya da henüz sevmeyen birini seversiniz, veya sizi seveni sevmezsiniz ya da artık sevmezsiniz, veya sizi hala seveni sevmeyi bırakırsınız, veya sevmenizin imkansız olduğu birini, ya da sizin onu sevdiğiniz gibi sizi sevmeyen birini seversiniz, vb.

Etik Sonuçlar

Aşkın üç bileşeninden sadece dostluk en temelde karşılıklıdır. Diğer ikisi ancak tesadüf ederse (mutlu bir tesadüf kuşkusuz) karşılıklı olabilir. Sonuç: Bir dostluk *etiği* vardır; vefalı olmayı gerektirir. Bir dosta ihanet etmek, dostluğun örtük ahlaki sözleşmesini bozmaktır; çünkü dostluk dediğimiz şey, bu örtük sözleşmeyle ayırt edilemeyecek kadar karışmıştır. Herkes bir dosta ihanet etmenin ahlaki olarak en kötüsü olduğunu çok iyi hisseder içinden. Tam da bu nedenle, aşık olduğumuz kişiyi bir dosttan daha kolay affedebiliriz; çünkü sadık olmasa da sevmeye devam edebiliriz, ama vefasız birinin artık dostu olamayız.

Buna karşılık, bir aşk etiği yoktur. Erdemler vardır kuşkusuz, ama normlar yoktur. Aşk tesadüfi bir ilişki olduğu için sevilen kişiye karşı, sevilen kişi olması bakımından, sadakatsiz veya vefasız olamayız. Tabii ki, aşık olunan kişi de dahil olmak üzere herkese verilen taahhütlere ihanet edilebilir! Her durumda iğrenç bir davranıştır ve hatta saldırgan veya incitici olduğunda daha da fazlasıdır. Ama aşkın kendisinin içindeki hiçbir şey aşığı aşık olarak bir şeye mecbur kılmaz; dostluğu tanımlayan vefaya aşığı mecbur kılacak olan, sadece, aşkın genel olarak dostça boyutu olabilir. Bu aynı zamanda aşığı sevdiği kişiye iyilik yapmayı arzulamaya ve bunu gerçekten yapmaya sevk eder. Ama bunu arzulamayı bırakırsa ve

dolayısıyla sevmeyi bıraktığı için bunu yapmayı bırakırsa, orada herhangi bir etikle çelişen hiçbir şey yoktur.

Bununla birlikte, aşk karşılıklı, dostluk kadar karşılıklı olduğunda, aşıklar, örtülü veya açık bir anlaşmayla bir "biz", yani bir kaygılar ve ilgiler topluluğu oluştururlar. Kendilerini adadıkları oranda, her biri bu biz için – hatta bazen benler karışana kadar– hareket eder. Aşıkların kendi kişisel kimliklerini düşünme biçimlerini kısmen yeniden tanımlamaya iten, ortak paylaşılan kimlik çerçevesinde kendi kimliklerini ve ötekinin kimliğini yeniden düşündürten budur. Aşıklar arasında, ve bazen dostlar arasında varolan bu "biz"edir işte her birinin sadık veya vefalı olması beklenen. Ama kelimenin tam anlamıyla bir aşk etiği söz konusu değildir; söz konusu olan, doğası nasıl olursa olsun, "biz"i inşa eden bir etiktir. Aşk bunun kökünü oluşturmuş olabilir, ama bu etikten ibaret değildir.

Konuya yönelik perspektifi bozansa şudur: Bu iki ahlaki taahhüt tipinde, dostluğu tanımlayan şey ve aşıklar topluluğunun kırılgan bizinin tanımladığı şey, hukuki (kimileri için "kutsal") karakteri olan bir üçüncüde birbirine eklenir: Toplumsal ve dinsel kurumlardan kaynaklanan bir bağ (sözleşmeler, evlilikler, "dini nikahlar"), aile kuran eşler arasındaki ilişkinin daimiliğini güya garanti ederler ve kadını ve erkeği (genelde erkekten çok kadını) bir ortak yaşam topluluğuna ve tekelci bir cinselliğe mecbur ederler. (Birçok durumda sözleşmeye dayalı bu birlikteliklerin aşk ilişkilerinden bağımsız oldukları doğrudur; ve bunun tersi de geçerlidir.) Her ne olursa olsun, bu kafa karışıklığına neden olur: Dostluğun kurucu erdemi *vefa* (aşıkları birleştirdiği zaman da dahil olmak üzere), ve herhangi bir topluluğun kurucu eylemi *sadakat* (aşıkların oluşturduğu, kırılgan sadakat de dahil); eşler arasındaki sözleşmeye dayalı *bağlılık* ile asla karıştırıl-

mamalıdır. Ve ne vefa ne sadakat aşığın erdemlerinden biridir –bunlar daha çok, yumuşaklık, iyilikseverlik, sabır, anlayış, hoşgörü, çıkarsızlık, özveri, fedakarlık, vb.'dir; ve tüm bu erdemler sadece tek yönlüdür.

Çünkü kimseden sevmesi, sevmeye devam etmesi, hala sevmesi, her zaman sevmesi beklenemez. Bu bilindik bir dramdır; hâlihazırda sevdikleri kişilere sonsuza kadar kendilerini bağlamaya teşvik eder herkesi.

Evet, sevgilim, seni eskiden, şimdi ve her zaman sevdim, seviyorum ve seveceğim, derdi, boğuk, delice, aşkından tehlikeli bir sesle.[39]

[39] Albert Cohen, *Belle du Seigneur*, *op. cit.*, s. 458

Bileşenler Arasındaki Ontolojik Fark Üzerine

Aşk eğer tanım gereği karşılıklı değilse, bunun sebebi, bileşenlerinden ikisinin, ki en az biri tanımı için zorunludur, karşılıklı olmamasıdır. Siz X'i arzularsınız, fakat X'in de sizi arzulaması için hiçbir neden yoktur. Güzel misiniz, yakışıklı mısınız? Sizi arzulanabilir kılacak başka özellikleriniz var mı? Siz Y'ye filan veya falan nedenle, mesela size hayranlık uyandırıcı geldiği için, veya bambaşka bir rasyonel nedenle; ya da mesela şaşı baktığı için (Descartes örneğini hatırlayalım[40]) veya bambaşka bir irrasyonel nedenle tutku duyarsınız, fakat onun sizi hayranlık uyandırıcı veya ilginç bulması için hiçbir neden yoktur.

Aslına bakılırsa, dostluk, arzu ve tutku arasındaki bu niteliksel fark, bu üç entite arasında özsel bir fark koyma yoluna götürür bizi. Bunlar ontolojik olarak heterojenlerdir; o halde, omlette yumurtanın beyazının ve sarısının kimyasal farklarına rağmen sonunda karışması gibi, asla

---

[40] "Çocukken, kendi yaşımda bir kızı seviyordum; biraz şaşıydı [yani şaşı bakıyordu]; böylece, yolunu şaşırmış gözlerine baktığımda beynimde görmenin bıraktığı izlenim, aşk tutkusunu uyandırmak için oluşan izlenimlerle o kadar birleşiyordu ki, uzun zaman sonra bile, şaşı kişileri gördüğümde, başkalarındansa onları sevmeye çok daha eğilimli olduğumu hissediyordum; sadece bu kusura sahip oldukları için bu etki altındaydım, ama bunun için olduğunu yine de bilmiyordum. Fakat sonra, konu üzerine düşündükten, ve bunun bir kusur olduğunu teslim ettikten sonra, artık bu tür duygulara kapılmadım. Benzer şekilde, sebebini bilmeksizin birini sevmeye meyilli olduğumuzda, onda daha önce (biz daha ne olduğunu bilmezken) sevdiğimiz başka bir nesnedekine benzer bir şey olduğuna inanabiliriz." (Descartes, Chanut'ya mektup, 6 Haziran 1647).

tamamen kaynaşamazlar (tam da bu nedenle aşkın sadece dış sınır taşlarıdır). Omletin oldukça iyi istikrarından farklı olarak aşkın istikrarsızlığını da açıklar bu durum. Bu üç entite aynı "varlık kategorisi"ne ait değildir: Dostluk bir ilişkidir (*relation*); tutku bir haldir (*état*); arzu bir yatkınlıktır (*disposition*). Dostlukta, öteki bir başka bendir. Tutkuda, öteki bendedir. Arzuda, ben ötekine doğru gerilmiştir.

Dostluk, "kardeşler" olarak ilişkiye soktuğu bireyleri önceler ve belirler: Kardeş olmak için, bir kardeşe sahip olmak gerekir. Dostluk ilişkisi ne birinde ne diğerinde, fakat aralarında bulunur. Dolayısıyla, dostlukta da bir hikaye/macera olabilse de hipotez itibarıyla istikrarlıdır. Tutku, bir öznenin halidir ve söz konusu öznenin inançlarının rasyonalitesini ve arzularının dengesini, bir yandan eyleme güçlerini yükseltirken, bozar. Tutku o halde istikrarlıdır, ama ele geçirdiği özne istikrarsızdır. Cinsel arzu, bir öznenin, nesne olarak alınmış bir başka özneye karşı belli bir yatkınlığıdır. Herhangi bir arzu gibi cinsel arzu da dinamik olarak istikrarsızdır, yoksunluktan doygunluğa gider ve gelir; sahip olmaya çalıştığı bir nesneye doğru bütünüyle gerilmiştir, ama sahip olması durumunda bile tatmin olamaz, çünkü ulaşıldığı andan itibaren amacının değeri azalır. Tüm varlığı var olmaya devam etmek olan tutkunun tersine, arzunun tüm varlığı var olmamaya eğilimlidir: Tatmin olmayı ister; sona ermek için kendini gerçekleştirir ve kendini gerçekleştirerek sona erer. Cinsel arzu nesneye sahip olmak ister, ama nesnenin sahibi olmak istemez. Bu nedenle, yeniden doğmak için sönmeye mahkûmdur. Kendi hareketinin iki yönlülüğü bulunur onda: vaat ettiği büyük zevk gibi olumlu ve arzuyu uyandıran yoksunluk gibi olumsuz. Dolayısıyla, arzulanan "nesne"yle olan iki yönlü ilişkisi, hem bu zevk veren hissi kusursuzlaştırmaya hem de bu

katlanılmaz yoksunluğu tatmin etmeye elverişlidir. Sonuç olarak arzu harekete geçirdiği özne kadar istikrarsızdır.

Aşk, hangi çeşidi olursa olsun, bileşenleri arasındaki radikal bir heterojenlikten doğan, belirivermiş (*émergent*) ve oynak bir entitedir. Kimyasal olarak saf olmayan yeni tözleri, yani aşkları oluşturmak üzere kaynaşabilirler ve ortaya çıkan aşklar en az bileşenlerinin ikisi kadar istikrarsızdır. Aslına bakılırsa, dostluk, arzu ve tutku arasındaki ontolojik fark, neden oldukları aşkların kırılganlığını anlamamızı sağlar.

Zor Kaynaşmalar

Tutku olmadığında arzu sahiplenici değildir. Bazen şiddetlidir, evet; ama neden kıskanç olsun? Fakat arzulu bileşen tutkulu bileşenle gücünü artırıp aşk haline geldiğinde, sahiplenici bir tekelcilik neredeyse her zaman ona eşlik eder. Bu istikrarsız kaynaşma, aşkın dostça eğilimini kaçınılmaz olarak zora sokar. Çünkü aşık olduğumuz kişinin dostu olsaydık, ona en güzel aşklardan alınan en saf tatları dilerdik. Kıskançlığa yer olmazdı: Sevdiğimizin bir başkasını sevme sevinci bizim olurdu. Gelin görün ki bu kaynaşma neredeyse imkânsızdır.

Peki arzulu olan ve dostça olan bileşenin pek muhtemel olmayan kaynaşmasından hangi entite çıkabilir? Bazen söylenenlerin aksine, çıplak cinsel arzu basitçe bir bedenin arzulanması değildir, bir öznenin *bir özneye karşı* arzusudur bu (çünkü bir makineyi arzulamayız: tecavüzcü bile kurbanının öznelliğini hissetmeye ihtiyaç duyar), fakat *bir nesne gibi fiziksel olarak* ele geçirmek için can atar – en iyi durumda (ortak haz) veya en kötü durumda (maşist şiddet). Öte yandan, dostça olan arzulu olana karışıp aşk içinde kaynaştığında, her şey değişir. Arzulanan bedenin nesnelliği silikleşir; arzulanan artık sadece öznelliktir, dost gibi. Ama bu kaçınılmaz olarak bedenleşmiş bir öznelliktir. Birine aşık olmak, tipik anlamıyla, onu bedeninden ayırt edememektir, onu ayrıştırılamaz bir bütün olarak algılamaktır, onun *kişileşmiş etini* sevmektir. Arzulu olan dostça hale geldiğinde, sevilenin bedeni ruh haline gelir.

Zihin ve beden özdeşliğinin yaşayan bir kanıtı aşktır. Aşk olmadan, ötekini her zaman bir ikilik olarak, zihin ve

beden olarak hayal edebiliriz sadece. Yaralandığım zaman, yarayı kendimde hissederim: Bedenimin içinde gemisinin kaptanı gibi bulunmam, dolayısıyla gemiye gelen hasarı kendimin dışında algılayan biri değilimdir.[41] Hasta olan *ben'imdir*, ne sadece zihnim ne de bedenim; hastayım, bilirim ki ben birim, zihin *ve* beden değil, fakat tek bir zihin-beden. Aralarındaki mutlak birliğin bu kanıtını, birinin ve diğerinin bu "tözsel birlik"ini, heyecanlarımda veya ıstıraplarımda dolaysız olarak ve en içimden hissederim. Peki aşk olmaksızın öteki için böyle bir kanıtım olur muydu? Belki de hayır. Başkalarıyla sahip olduğum devamlı ilişkiler kişilerle ilişkilerdir; bu kişilerin düşündüklerini ve dolayısıyla kendi eylemlerinin faili olduklarını düşünürüm. Dostla girdiğim ilişkiler onun da benim gibi bir zihin olduğunu gösterir bana; kendiminkini karşılaştırabileceğim bir düşüncedir o da ve benimki gibi bir düşüncedir, çünkü özellikle bu anlamda "bir başka ben"dir. Elbette dostumun bir bedene *sahip olduğunu* bilirim: görürüm onu, dokunurum (neden olmasın?), ona sarılırım, ama onun bir beden olduğunu *içimden* hissetmem. Tersine, aşk içinde, sevdiğim kişinin bedeniyle bir olduğunu *kendimde hissederim*, çünkü onu sevmek, bedenini arzulamaktır, veya bedenini sevmek, bizzat bu bedeni arzulamaktır. Tam da bu nedenle, yanımda değilken sevgilimin portresine durmadan bakmaktan zevk alırım. Hayal gücüm de aynısını yapar.

Düşünüyorum. Bundan çıkarabileceğim tek şey, bir bedene sahip olduğumdur. Öte yandan, hastayım, ben hastayım, fakat o değil: o halde, ben bedenimindir, onunla birimdir.

Ötekiler konusu da simetriktir.

Onu görüyorum, (dostluk olmaksızın) onu arzuluyorum: Bir bedene *sahip olduğunu* kendimde hissediyorum,

---

[41] Descartes, *Méditations métaphysiques*, VI. [Metafizik Meditasyonlar, birçok çevirisi bulunuyor –ç.n.]

bir zihne *sahip olduğunu* biliyorum, ama onun bir zihin, o zihin *olduğunu* kendimde hissetmiyorum.

(Arzulamadığım) bir dostum var. Onu dinliyorum, onunla konuşuyorum: Kendisiyle anlaştığım bir zihin *olduğunu* kendimde hissediyorum; bir bedene *sahip olduğunu* biliyorum, ama onun, bir beden, o beden *olduğunu* kendimde hissetmiyorum. Bana söylediklerini, şefkatli veya dikkatli sözlerini, tavsiyelerini veya uyarılarını, iltifatlarını veya sitemlerini, kısaca düşüncelerini, sözlerinin mimiklerinde ve jestlerinde bedenleştiğini hayal etmeden her zaman hatırlayabilirim.

Seviyorum; dolayısıyla sevdiğim kişi, bedeni*dir*; çünkü bu beden *odur*. Bedenini hissederim, yaşarım, deneyimlerim. Kelimeleri, düşüncesinin duyulur ifadeleri; kelimelerinin duyulur ifadesi olan ses tonundan ayırt edilemezdir. Beni her defasında altüst eden, bedeninde sinirleşmiş bir düşüncenin tüm bu fiziksel işaretleridir: Açık bir kitap gibi okuduğum somurtuşları, fikirlerini anlatan mimikleri, aldığı kararları bedenleştiren postürü ve yürüyüş şekli –tüm bunlar ne bedene aittir tek başına ne de zihne, fakat benim "ben" dediğim birliğe aittir.

Arzuya dahil olduğunda dostluğun yarattığı etki budur. Zorunsuz/olumsal kaynaşmalarının neticesi, sevilen kişinin zihninin ve bedeninin zorunlu kaynaşması olur. Peki istikrarlı bir kaynaşma mıdır?

Asla.

Çünkü tüm bunlar, küçük ya da büyük, her halükarda sıfır olmayan bir tutku dozu gerektirir. Ve aşk işte orada aşıklardan intikamını alır. Çünkü tutku aynı yönde hareket etmez. Ve bu yeni kaynaşmanın oldukça kırılgan olduğu ortaya çıkar. Dostça olanın ve arzulu olanın tözsel birliği sayesinde, sevdiğim kişinin kendisiyle bir olduğu benim yaşamımda bir kanıt bulurken, bu birliğin tutkulu olanla birleşmesi, tam tersine, benim kendimle artık bir olmadığımı benim yaşamımda kanıtlar (Bu durumda aşık olduğum kişi de birliğini kaybedip ayrışır: hem özgür

olmasını isterim hem de bana ait olmasını). Tutkuyla sevdiğim zaman, kendime yabancı hale gelirim, kendimden uzaklaşırım: İnançlarım ve arzularım bana ait olmayı, veya daha ziyade, bana itaat etmeyi bırakır. Şu kelime öbeğine karşılık gelirler: "Biliyorum, ama yine de".[42] Sevdiğim kişinin filan veya falan olduğunu biliyorum –yani olduğu kişi olduğunu, ve kim bilir, belki aslında o kadar da sevilesi olmadığını biliyorum– ama onu yine de seviyorum. (Sevilen kişi aynı hamleyle bölünür). Bu nakaratı herkes bilir; popüler şarkılarda sık sık alay edilir.

Fréhel şöyle söylüyor şarkısında örneğin:

O tam bir çelimsiz
Bir tazı kadar sevimsiz
Ama se-vi-yo-rumm
Sakat biraz kafadan
Görüntüsü safçana
Ne yapayım, se-vi-yo-rumm[43]

Üçüncü kişinin bakış açısından, aşkın gözü kör etmesi, ahlak üzerine düşünenlerin bir konusudur:

Arzunun kör ettiği insanlar böyle yapar işte: Sevdiklerine gerçek olmayan payeler verirler. Karaysa, bal rengindedir, pisse ve kokuyorsa, doğaldır; gözleri bozyeşiliyse, Pallas gibidir, asabi ve dümdüzse, ceylan gibidir; vd.[44]

Molière bunu bir komedi konusu yapmıştı:

İşte böyle ateşi aşırı yüksek bir aşık, sevdiği kişileri kusurlarına kadar sever. Karaysa korkutmak içindir, esmerse sevilmek için; sıska, özgürlüğün tadını çıkarmaktadır; vd.[45]

---

[42] Octave Mannoni'nin bir makalesinin başlığı, şu kitap içinde: *Clès pour l'imaginaire*, Seuil, 1969.

[43] "Tel qu'il est", sözleri Maurice Vanderhaeghen ve Charlys'e ait.

[44] Lucrèce, *De la nature*, IV, v. 1153-56, çev. José Kany-Turpin, Flammarion, coll. "GF". [Norgunk, *Evrenin Yapısı*, çev. Tomris Uyar, Turgut Uyar]

[45] Molière, *Le Misanthrope*, Acte II, scène 4, v. 711-14, Eliante'ın Tiradı. [*İnsandan Kaçan*, çev. Bedrettin Tuncel]

Ama birinci tekil şahısta "biliyorum ama yine de" trajik bir tema haline gelebilir. Çünkü trajik kahraman tutkusunun önündeki engellerle sadece kendi dışında ve tutkusunun dışında değil, bazen kendi içinde ve tutkusunun içinde karşılaşır: Nesnesi onu çok korkutur. Ve yine de kendini onda tanır. Kıskanç sevdiğine eziyet eder, akrabasına aşık olan ondan kaçar. Kendinin farkında herhangi bir bağımlılığın özelliği kendiyle açıkça çelişiyor olmaktan utanç duymaktır (açı çektirdiğim kişiyi seviyorum, ya da sevilesi bulmadığım birini seviyorum); ve bu utanca tiksindirici bir çekimin dehşeti eklenir (iğrençliği arzuluyorum). Trajik kahraman, Phaedra ya da Othello gibi, kendi körlüğünde kendini açıkça tanır, veya Oidipus gibi, bilinci açık hale geldiğinde gönüllü olarak kendini kör eder.

Çifte belirsizliği içinde aşkın hilesi budur. Dostluk bileşeni olmayınca ve sadece arzu ve tutkuya dayalı bir aşk olunca, aşığın zihni artık kendisiyle bütünleşmez; düşüncesi, tıpkı gemisinin kontrolünü kaybeden bir kaptan gibi, aklından ayrılır. Kendini bölünmüş olarak yaşar ("Ben artık ben değilim") ve ayrıca sevdiği kişiyi de 'arzulanabilir' ve 'az sevilir' şeklinde böler. Veya dahası: kendine mal edene kadar aşırı arzulanabilir görür. Fazla tutku aşkı öldürür. Bu bir trajedidir, Racine'e veya Shakespeare'e bakın. Bunun tersine, tutkulu bileşen yokken ve aşk dostlar arasındayken, hem sevilen kişi hem aşığın arzusu kendisiyle bütünleşiktir; ama, alev olmayınca, bu aşklar arzunun keyfine göre uçup gider. Çok hafif olunca bir komedidir.

"Eksik aşklar" için durum budur. "Eksiksizler"e gelince, bu karşıt eğilimler arasında devamlı gidip gelirler, bakınız Marivaux.

Aşkın üç bileşeni kolektif hareket etmez; aşkın dramı, veyahut ihtişamı buradan gelir. Bunlar merkezkaç eğilimlerdir. Sanki birbirlerini sevmezler, bir türlü uyum sağlayamazlar. Platon'un insan ruhuna uyguladığı bir imgeyi uyarlayarak kullanacak olursak,[46] sanki aşk çekimi bir at arabasıdır; ve üç kuvvet arasında bölünmüştür: Arabacı (dostça eğilim, aşığı hem kendi kendisiyle hem ötekiyle bütünleştirir) iki asi atı yönetmeye çalışmaktadır, fakat bu atların asiliği kendilerine hastır: Tutkulu eğilim aşığı aklından ayırır; ve arzu, durmadan iradesinin dışına kaçar. Bazen, arzu ve tutku dostluğu aynı anda bir sağa bir sola çeker. Bazen dostluk, atlarına hakim olur; fakat bu sefer arzunun ortadan kalkmasını veya tutkunun tükenmesini riske atmaktadır. Bu eğilimler farklı doğalara sahip oldukları için (biri, özneler arasında bir *ilişkidir*; diğeri, bir öznenin ötekine doğru *yatkınlığıdır*; bir diğeri, öznenin bir *halidir*) ve kökenleri aynı olmadığı için işbirliği yapmaları daha da zorlaşabilir. Dostluk, insan toplumsallığı dünyasından gelir; bu dünyanın duygulanımsal olarak gerçekleşmesinin temel unsurlarındandır hatta. Tutku, duygular ve heyecanlar dünyasından gelir, takıntı biçimi altında bir duygulanımdır, son derece insanidir. Arzu, doğal ihtiyaçlar (çiftleşme) dünyasının içindedir, fakat bunun tam anlamıyla insani ifadesidir.

İnsan oluşturmak için, aslına bakılırsa, canlı varlıkların biyolojik üreme içgüdüsünden daha fazlası, *arzu*

[46] Platon, *Phaidros*, 246a-247e

gereklidir; ve arzu fantezilerle, temsillerle, yasalarla, bazen şiddetle, yoksunlukla ve güzellikle yürür, çünkü insani arzunun temelinde güzele karşı bir tür çekim vardır. İnsan oluşturmak için, birçok hayvanı harekete güdüleyen heyecanlardan fazlası gerekir; bölgelere, nesnelere veya türdeşlere bağlanmaların fazlası, *tutkular* gerekir: Tutku, insanı kendi çıkarlarının üzerine çıkmaya iter; bazen, kendisine ve tüm akla karşı sabit bir fikir için hareket ettirir. İnsan oluşturmak için, hayvanlardaki sürücüllükten fazlası, başkalarına ihtiyaç duymaktan veya akrabalar arasındaki biyolojik bağdan daha fazlası, tam anlamıyla insan sosyalliği gerekir; yani karşılıklı alışverişte bulunan bir topluluk gerekir, ve bunun üç şekli vardır: Politik topluluk gerçekliği vardır (Site) –"yurttaşların kardeşliği"ni ve adalet fikrini bağlaması beklenir; ve politik topluluk, bir uçta, 'her insan bir başkası olabilmeli' fikrine dayalı bir evrenselliğin bağladığı azami topluluk (insanlık), diğer uçta, birbirleri için 'bir başka ben' olanlar arasındaki seçici ilişkiye dayalı asgari topluluk (dostluk) arasında kapatılmıştır.

Arzu insana canlı varlık olması bakımından dahildir. Tutku insana fail olması bakımından dahildir. Dostluk insana sosyal varlık olması bakımından dahildir.

Tam anlamıyla insani aşk başka bir şeydir. Arzudan, tutkudan veya dostluktan biraz azdır, ve karışımlarından fazladır, hep kusurludur. "Saf" aşk, yani ötelerinde olduğu için ne seks, ne tutku, ne dostluk olan aşk o halde "saf değildir", çünkü her biri belli bir insanlık fikrine gönderen bu üç malzemeden yapılmıştır. "Eksiksiz" olsa bile, kusursuz, mükemmel değildir. Aşk bu üç tözden beslenir; her karşılaşmada ve her anda farklılaşır, ve her bir kişi için farklı yaşanır.

Bu bir şeye engel değil. Aşkın birbirine karışmayan, heterojen üç bileşeni aynı zamanda en büyük hazların

kaynaklarıdır. Dostluk sevinç getirir, tutku canlılık, ve arzu zevk getirir. Aşk tüm bunları verebilir, durumuna göre, gününe göre. Bazen dostluğunkinden çok daha büyük sevinçler taşıyabilir, çünkü arzuyla büyütülürler, veya tutkuyla göklere çıkarlar. Ve dostluğun sağlamlığı veya arzunun hafifliği onu tutkunun ağırlığından genellikle kurtarır.

Doğası gereği heterojen, dolayısıyla istikrarsız olduğu için, bu kadar sıradan yaşamın motorudur, dünya edebiyatında görkemli ya da alelade bu kadar hikâyenin motifidir: yürek parçalayan şarkılar, gülmeden edemediğiniz komediler, sarsıcı trajediler.

Ve tüm bu gerçek ya da hayali hikayelere gelince, felsefenin bunlar hakkında söyleyecek bir şeyi yoktur.

KUSURSUZ AŞK YOKTUR

FRANCIS WOLFF

Filozoflar genelde kendi "sistemlerinin" bir uzantısı olarak konuşurlar aşk üzerine; ama Francis Wolff, bu kitapta, sadece aşk kavramını incelemiş, ve okur için çeşitli bileşenlerine ayırmış, çözümlemiş. Hal böyle olunca, "filozof otoritesiyle" aşkın ne olduğunu anlatmıyor, ama o kadar güzel çözümlüyor ki sızan ışıktan okur olarak kendi payınıza sonuçlar çıkarıyorsunuz; aşk konusunda kendinize özgü fikirler geliştiriyorsunuz.

Öğretmekten ziyade düşündürmeyi hedefleyen bu kitap, Fransa'da aldığı iki ödülle hem genel okurun hem uzman okurun takdirini kazandı:

Liselilerin Felsefe Kitabı Ödülü (2018)
Bristol Lumières Ödülü (2016)

ISBN:978-625-8393-20-0

pinhanyayincilik.com
/pinhanyayincilik
/pinhankitap